

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Бакалаврська робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ»**

Виконав: студент спеціальності 051
Економічна теорія
Дерев'янка Назар Анатолійович

Керівник
Гулевич О.Ю.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент Григорєв Г.С.

Бакалаврська робота захищена
з оцінкою «84 (В) добре»

Секретар ЕК Шинкар З.Є.
«_04___» червня 2021 р.

Київ 2021
ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ.....	5
1.1 Сутність трудової міграції населення, її види	5
1.2 Фактори формування та динаміки трудової міграції в умовах глобалізації ринку праці.....	11
1.3 Соціально-економічні наслідки трудової міграції населення.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	21
2.1 Основні тенденції внутрішньої та зовнішньої міграції працездатного населення України.....	21
2.2 Основні фактори, що впливають на трудову міграцію населення України..	31
2.3 Соціально-економічні наслідки міграції працездатного населення для України.....	36
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ.....	42
3.1 Проблеми державного регулювання трудової міграції у глобальній економіці.....	42
3.2 Регулювання трудової міграції у період пандемії COVID-19.....	47
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

У сучасному світі трудова міграція стає реальністю практично у всіх куточках земної кулі. Міграційні потоки чисельністю в мільйони чоловік направляються з однієї країни в іншу. Міжнародні мігранти вносять все більший внесок в економічний розвиток країн, в які вони переїхали, а також країн, з яких вони поїхали, пересилаючи значні грошові перекази на батьківщину родичам.

Отже, міжнародна міграція робочої сили, що представляє собою міжнародне переселення людей, тягне за собою перерозподіл такого важливого чинника як трудові ресурси. В даний час цей процес набуває масштабів світового рівня. Для країн, які приймають і надають людські ресурси, цей процес має як позитивні, так і негативні наслідки. Саме тому, в багатьох державах світу урядом розробляються спеціальні програми, які регулюють міграційні процеси, спрямовуючи їх у потрібне русло.

Необхідність всебічного і глибокого вивчення міграційних процесів, з'ясування їх істинних причин і масштабів є важливим елементом вирішення економічних і демографічних проблем України. Все це і визначає актуальність теми дослідження.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглянуті в роботах українських та зарубіжних вчених: Безбородової Т.М., Безрукова Д.А., Богатирьової М.Р., Богині Д., Василенко П.В., Вишневської Н.Г., Гейця В., Гладуна О.М., Дмитрука Б.П., Долішнього М., Журби О. В., Кравченка В.Г., Лібанової Е.М., Майданіка І.П. Надточія А.О., Ніколайця Е., Пляцка О., Смалійчук Г.В. та інші.

Метою роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів проблеми трудової міграції населення України та її соціально-економічних наслідків.

Відповідно до мети у роботі були поставлені та вирішені наступні *завдання*:

– з'ясувати сутність трудової міграції населення, її види;

- визначити фактори формування та динаміки трудової міграції в умовах глобалізації;
- розглянути соціально-економічні наслідки трудової міграції населення;
- проаналізувати основні тенденції внутрішньої та зовнішньої міграції працездатного населення України;
- визначити основні фактори, що впливають на трудову міграцію населення України;
- розглянути соціально-економічні наслідки міграції працездатного населення для України;
- з'ясувати проблеми державного регулювання трудової міграції у глобальній економіці;
- обґрунтувати можливі напрями регулювання трудової міграції у період пандемії COVID-19.

Об'єктом роботи є трудова міграція як важлива складова глобальної економічної системи та міжнародних економічних відносин.

Предмет дослідження – процес трудової міграції населення, його фактори, тенденції, механізм регулювання.

У дослідженні були застосовані наступні *методи*: логічний, дедукції, індукції, наукової абстракції, порівняльний метод, аналіз статистичних даних.

Інформаційну базу дослідження складають праці вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, навчальна література, монографії, навчальна та наукова література, періодичні статті, наукові дисертації, статті НАН України – присвячених досліджуваній проблемі, бази даних державної статистики.

Структура роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів і висновків до них, висновків, списку використаної літератури, додатків. Робота виконана на 56 сторінках без урахування списку використаних джерел та додатків; містить 6 таблиць, 11 рисунків, 2 додатка. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

НАСЕЛЕННЯ

1.1 Сутність трудової міграції населення, її види

Переміщення населення є абсолютно природним явищем, яке відбувалося в усі часи. Зростаюче явище міграції є однією з найважливіших проблем для розвинутих країн та країн, що розвиваються. Це пов'язано з економічними змінами (в першу чергу, глобалізацією), культурними та моральними змінами, але також з розширенням масштабів бідності і міжнародних або етнічних конфліктів [28, с. 4]. Міграція може посилитися, зокрема, через погану економічну ситуацію за місцем проживання (економічні міграції) або політичної ситуації, яка не відповідає мігрантам (політичні міграції).

У той же час міграція має важливе значення в економічному розвитку багатьох країн, оскільки вона забезпечує перерозподіл робочої сили з країн з їх відносним надлишком в держави з їх недостатністю і, відповідно, зростанням попиту на трудові ресурси [34, с. 5]. При цьому трудова міграція розглядається як, ймовірно, найбільш важливий сегмент, оскільки в країнах прийому мігранти практично відразу виходять на ринки праці, заповнюючи певні ніші або навпаки конкуруючи з місцевим населенням за робочі місця.

Перш ніж розкрити значення категорії «трудова міграція», слід розібрати більш широке поняття, з якого вона походить, – «міграція».

Термін «міграція» йде корінням в латинську мову та утворюється з «migratio», що перекладається як «переселяюся». Одним з перших визначення поняттю міграції дав Ернст Равенштейн в 1885 році, визначивши її як «постійну або тимчасову зміна місця проживання людини» [17]. Равенштейн також вніс значний внесок у дослідження міграції, сформулювавши основні закони міграції населення на основі власних спостережень. Він виявив, що сільські жителі більше міських розташовані до міграції, що кількість жителів великих міст підвищується не за рахунок природного приросту, а за рахунок міграційного, а також що економічні причини виступають головними причинами міграції [5, с. 37]. У найзагальнішому вигляді поняття міграції

передбачає «переміщення людей на досить велику відстань і досить тривалий термін» [47].

В таблиці 1.1 представлено визначення дефініції «трудова міграція».

Таблиця 1.1. Визначення поняття «трудова міграція»

Автор	Визначення
Давиденко Е.Л. [10, с. 128]	переселення працездатного населення з одних держав в інші терміном більш ніж на рік, викликане причинами економічного й іншого характеру
Важенкова Т.Н. [4, с. 28]	міграція фізичних осіб з однієї країни в іншу з метою найму на роботу
Похлебаєва А. [34, с. 5]	процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу з метою працевлаштування на більш вигідних умовах, ніж в країні перебування, що визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на ринку праці
Кравченко В.Г. [18, с. 376]	особливий, економічного характеру, вид міграції, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця проживання
Журба О.В. [14, с. 131]	тимчасові поїздки на роботу, або тимчасове переміщення з метою працевлаштування
Фірсов І.В. [44, с. 14]	переміщення працездатного населення з одного населеного пункту в інший з метою пошуку роботи на умовах найм

З широкої точки зору трудова міграція відноситься до суми різних форм територіальної міграції населення, пов'язаних із зайнятістю в іншій країні. Вузьке тлумачення спрощується, оскільки поселення жителів однієї країни на території іншої країни супроводжується їх подальшим працевлаштуванням. Всі вищеописані визначення є самостійними, проте, об'єднуючись, вони створюють нові визначення, які останнім часом набувають величезну соціально -економічну значимість, – це внутрішня і зовнішня трудова міграція. А в умовах глобалізації та прагнення індивіда до поліпшення умов праці, зовнішня (міжнародна) трудова міграція виходить на перший план.

Розглянувши поняття трудової міграції і поняття, з якого вона виходить, можна зробити висновок, що трудова міграція – явище більш вузьке за своїми параметрами, а розглянуті підходи і теорії до вивчення трудової міграції не суперечать один одному, а є взаємодоповнюючими, всебічне охоплюючи міграційні процеси і даючи їм більш широке обґрунтування. Переплітаючись з іншими поняттями, трудова міграція дає нову, більш актуальну в 21 столітті

категорію – міжнародна трудова міграція, яка має величезну соціально-економічну значимість.

Основні поняття, що використовуються при вивченні проблем міжнародної міграції наступні:

- імміграція – в'їзд працездатного населення в країну на визначений термін;
- еміграція – виїзд працездатного населення з країни на визначений термін;
- міграційне сальдо – кількісний показник різниці імміграції та еміграції;
- «витік мізків» – міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- рееміграція – повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання;
- нелегальна міграція – перетин кордонів і /або трудова діяльність в іншій країні, здійснювана незаконними способами.

ООН явище міжнародної міграції визначає, як «будь-яке переміщення людей за межі національних кордонів зі зміною місця проживання терміном понад 12 місяців» [48]. Відповідно до класифікації об'єднаних націй, розрізняють наступні види міжнародної міграції (рис. 1.1).

Розглянемо сутність видів міграції.

1) Безповоротна – міграція з подальшим отриманням дозволу на постійне місце проживання.

2) Сезонна – міграція осіб з метою влаштуватися на тимчасову або сезонну роботу терміном упродовж як мінімум року.

Рисунок 1.1. Види міжнародної міграції

Джерело: складено за даними [22, с. 122-123]

3) Тимчасова – міграція працездатного населення з метою влаштуватися на невизначену роботу терміном на кілька років. Тимчасова міграція широко поширена серед некваліфікованої робочої сили, але також має місце на ринку висококваліфікованих фахівців. Мігранти даної категорії – це люди, які вирушають в іншу країну з метою влаштуватися на будь-яку роботу на невизначений термін. У більшості випадків тимчасові мігранти збираються за кілька років накопичити за кордоном певний капітал і повернутися на батьківщину для започаткування власної справи. Нерідко тимчасова міграція ставала попередником безповоротної міграції. Тимчасові мігранти, домоглися великих результатів в країні перебування, найчастіше, не планують, повернення додому, де їх чекають смутні перспективи. Саме на цю групу мігрантів планується вплив політики урядів країн-експортерів робочої сили зі стимулювання рееміграції [22, с. 123].

4) Маятникова – міграція так званих «фронтальєрів» – людей, що перетинають кордон більше одного разу в тиждень, щоб працювати в сусідній державі. Являє собою щоденні або щотижневі переміщення населення від місць проживання до місць роботи, розташованих по різні боку кордону. У маятникових міграціях бере участь у багатьох країнах значна частина міського і сільського населення, що проживає поблизу прикордонних пунктів. У найбільш істотних масштабах вона відбувається в тих агломераціях, центрами яких є великі міста, розташовані відносно недалеко від кордону сусідньої країни.

5) Вимушена міграція. Хоча цей вид міграції викликаний не економічними факторами, але справляє помітний вплив на ринок праці. Вимушена міграція стосується ряду територіальних рухів, які постійно або тимчасово змінюють місце проживання через причини, що не залежать від людей (як правило, проти їх волі). Цей вид міграції викликають стихійні лиха, екологічні катастрофи, надзвичайні політичні події, а також військові дії, порушення основних прав і свобод громадян, що породжують змушених мігрантів-біженців [22, с. 123].

В Рижкової А.Н. пропонується типологія трудової міграції в залежності від перетину працівниками -мігрантами кордонів держави:

– внутрішня трудова міграція – добровільне переміщення на законних підставах людей в межах території своєї країни з метою здійснення ними оплачуваної трудової діяльності;

– зовнішня трудова міграція – добровільне переміщення на законних підставах людей, які постійно проживають на території своєї країни, за кордон, а також іноземних громадян і осіб без громадянства, які постійно проживають поза межами певної країни, на її територію з метою здійснення ними оплачуваної трудової діяльності [38, с. 537].

За наведеною типологією можна сформулювати, що трудова міграція є суспільним процесом, при якому суб'єкт трудової міграції переміщається з певних причин через кордон всередині або поза постійним місцем перебування, уклавши трудовий (цивільно-правової) договір з наймачем, для досягнення власних цілей, в рамках процедур і на певні терміни, встановлені в приймаючій державі. Про те дане визначення не включає категорію нелегальної трудової міграції трудових мігрантів.

Як видно зі сказаного, трудова міграція різноманітна. Розглянувши різні підходи до класифікації видів міграції, у контексті нашої роботи, для аналітичних цілей, доцільно звернути увагу на такі підходи щодо кваліфікації трудової міграції за різними підставами:

1) за видом кордонів, що перетинаються мігрантом, виділяють внутрішню міграцію (переміщення в межах однієї країни між адміністративними районами і населеними пунктами) і зовнішню міграцію (при якій перетинаються державні кордони, а її, в свою чергу, поділяють на дві основні різновиди – міжконтинентальну і внутрішньоконтинентальну);

2) за часом перебування суб'єкта на новому місці проживання або здійснення своєї праці – постійна (безповоротна) і тимчасова (поворотна), яка поділяється на короткострокову (до трьох місяців) і довгострокову (від 3 місяців до 1 року). Короткострокова ділиться на регулярну і нерегулярну. До регулярної відносяться – маятникові мігранти, прикордонні мігранти, вахтові

мігранти. До нерегулярних мігрантів – сезонні мігранти, «човникові» мігранти;

3) в залежності від волі суб'єкта розрізняють добровільну і вимушену міграцію;

4) трудова міграція або міграція робочої сили може бути викликана низкою причин, такими як соціокультурні, житлово-побутові, екологічні, природно-кліматичні тощо;

5) за ознакою законності та легітимності – легальна і нелегальна трудова міграція (наприклад, нелегально перетнути кордон, приїхати легально, але не зареєструватися або прострочити візу, приїхати на навчання, а займатися роботою);

6) в залежності від ступеня державного регулювання – регульована і нерегульована [17, с. 4]

7) на основі структурних ознак – віку, статі, етнічної приналежності, сімейного стану, освіти, кваліфікації, часу переїзду, місця народження, громадянства;

8) за рівнем кваліфікації – трудова міграція кваліфікованої робочої сили і міграція некваліфікованої робочої сили;

9) з економічної доцільності трудова міграція може бути вигідною для регіону, звідки виїхав працівник, або для самого суб'єкта трудової міграції.

10) за характером переміщення суб'єкта виділяють трудову міграцію організовану і стихійну [28, с. 7];

11) за типом наймача виділяють трудову міграцію, де суб'єктом-наймачем є фізична особа або юридична особа.

12) за головним центром тяжіння трудових ресурсів:

а) Західна Європа (ФРН, Франція, Великобританія, Швейцарія) – робочі емігранти з країн Південної Європи, Східної Європи;

б) США, де легальна імміграція досягла 1 млн. осіб (з країн Латинської Америки, Азії та Європи), нелегальна еміграція набагато масштабніше;

в) нафтовидобувні країни Перської затоки (емігранти з Єгипту, Індії, Пакистану) [17, с. 4].

Представлена класифікація, на наш погляд, є більш розширеною та повністю розкриває соціально-економічну сутність трудової міграції.

Таким чином, міграції, суть яких полягає в просторовому переміщенні населення, є другим фактором поруч із природним рухом, який спричиняє значні зміни рівня населення та різних соціальних структур. В даний час міграція трактується як універсальне явище, що є одним із головних питань сучасного світу.

1.2 Фактори формування та динаміки трудової міграції в умовах глобалізації ринку праці

Велика кількість досліджень світового ринку праці в умовах глобалізації підкріплено як значимістю підсистеми ринку праці для сучасної ринкової економіки, так і необхідністю осмислити ті зміни, які відбулися за останні двадцять років у світовій економіці, а також впливом процесів, що відбуваються на трудові відносини.

Феномен глобалізації світової економіки у свою чергу провокує за собою глобалізацію ринку праці у тому числі. Глибокі зміни в процесах трудової діяльності, в організації праці, в структурі зайнятості, в трудових відносинах ставлять перед економічною наукою проблему еволюції ринку праці. У цих умовах на перший план виходить питання міжнародної міграції та проблем міжнародного регулювання трудових відносин [2, с. 52].

У сучасному світі найбільш значущим чинником, що визначає соціально-трудові відносини, є глобалізація економіки. У найзагальнішому вигляді глобалізація являє собою сукупність транскордонних взаємодій між індивідами, підприємствами, інститутами, ринками і охоплює всю систему міжнародних відносин: економіку, політику, соціальну сферу, освіту, культуру і ідеологію, інформаційну систему, безпеку, навколишнє середовище.

Глобальна економіка – це єдина економічна система, здатна працювати в режимі реального часу в масштабі планети [15, с. 105]. Це нова модель функціонування системи світового господарства, в якій місце і роль

господарюючих суб'єктів визначаються їх здатністю генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію. У нових умовах основним ресурсом економічного зростання і економічної безпеки стає знання, тому зростають вимоги до рівня освіти працівників, велика увага приділяється інноваційним сферам економіки і виробництва.

Глобалізація виступає важливим чинником формування глобального ринку праці, що виявляє себе в реалізації наступних процесів:

- у взаємозалежності національних економік і формування цілісної системи взаємодіючих національних ринків робочої сили;
- в розширенні впливу ТНК, що генерують робочі місця;
- в посиленні процесів взаємопроникнення ринків праці, що обумовлений зростанням міжнародної торгівлі, інтернаціоналізацією виробництва, інтеграцією між націями;
- у формуванні єдиного ринкового простору;
- в систематичному і постійному переміщенні робочої сили поряд з транскордонними переміщеннями капіталу, зростанні трудової міграції, що призводить до поглиблення технологічної спеціалізації в глобальних масштабах;
- в зміні якісних характеристик ринку праці: рівня освіти і кваліфікації;
- у взаємодії і зближення культур і менталітетів в процесі переміщення робочої сили, трансформації структури цінностей і норм поведінки;
- в зміні способу життя людей і ставлення до вільного часу і в зв'язку з цим віртуалізації інституційних умов і форм праці;
- у формуванні певної системи інститутів, які сприяють або перешкоджають міждержавним трансакціям в сфері праці та зайнятості [2, с. 53].

Під впливом цих факторів поступово складається система глобального ринку праці. Глобальний ринок праці можна визначити як наднаціональний рівень мережі ринків, в рамках якого здійснюється взаємодія покупців і продавців робочої сили на основі функціонування міждержавного механізму

регулювання попиту і пропозиції праці.

Взаємозв'язок національних ринків праці здійснюється за рахунок транскордонних фінансових потоків і трансакцій, обміну інформацією та сучасними технологіями, а також завдяки взаємодії глобальних економічних агентів і системи наднаціональних і національних організацій та інститутів [8, с. 55].

Регулювання глобального світу здійснюється наднаціональними інститутами. Основним інститутом є Організація Об'єднаних Націй, місія якої полягає в підтримці та зміцненні міжнародного миру і безпеки, розвитку співпраці між державами. Крім ООН регулювання світового порядку здійснюють спеціалізовані міжнародні організації: СОТ, ЮНЕСКО, МВФ, МБРР ВООЗ, МОП тощо, які безпосередньо впливають на розвиток людського потенціалу. Зокрема, питаннями регулювання трудових відносин займається спеціалізована установа ООН – Міжнародна організація праці (МОП). Її основним завданням є сприяння соціальному прогресу, встановленню і підтримці соціального миру між різними верствами суспільства, а також вирішення виникаючих соціальних проблем еволюційним мирним шляхом [6, с. 348].

Як регулюючий інституту можна назвати і інститут міграції, який є важливим фактором формування глобального ринку праці. Сьогодні в світі налічується близько 86 млн. трудових мігрантів [46, с. 88]. Збільшення обсягів трудової міграції та глобалізація міграційних потоків значною мірою обумовлені діяльністю транснаціональних корпорацій і банків.

У світі налічується близько 78 тис. великих ТНК, яким належить понад 780 тис. зарубіжних підприємств в різних сферах світової економіки. У 2018-2019 рр. вони забезпечували 10 % світового ВВП і контролювали третину світового експорту [50, с.108]. ТНК впливають на ринок праці, забезпечуючи створення робочих місць в різних галузях економіки. Ці корпорації залучають працю працівників різних країн, пред'являють до них універсальні вимоги і, таким чином, відіграють важливу роль в формуванні єдиних міжнародних стандартів кваліфікації.

Формуючи міжнаціональні виробничі комплекси, сучасні ТНК активно беруть участь в новітньому міжнародному поділі праці і сприяють його подальшому розвитку, стимулюючи глобальну конкуренцію за висококваліфіковану робочу силу. У більшості країн іноземні фірми, на відміну від місцевих, характеризуються більш швидкими темпами зростання нових робочих місць: в США середньорічний темп приросту робочих місць на підприємствах, що належать іноземним корпораціям, становить майже 1,5%, а в власне американських – 0,8%; в Великобританії і Франції зайнятість на іноземних промислових підприємствах зростає щорічно на 1,7%, а на місцевих – скорочується на 2,7% [2, с. 54].

Основними факторами, що спричиняють глобальну міграцію, є суто економічні. Деякі жителі бідніших країн намагаються переїхати до високорозвинених країн Північної Америки, Австралії та Західної Європи.

Аналіз результатів проведених науковцями з використанням опитувань, свідчить про чітке домінування економічних факторів серед мотивів закордонних поїздок [50]. Дані науковців показують, що саме загроза безробіття, низький рівень заробітної плати та ризик бідності визначаються міграційними рішеннями. Соціальні фактори, як причина виїзду, також стосуються недбалості з боку соціальної політики держави. Тут мігранти працездатного віку вказують на проблеми з базовою медичною допомогою, системою освіти або негайною матеріальною допомогою.

Як показують опитування, проведені в роботах [21; 47; 49], серед наведених відповідей, крім очевидних фінансових переваг та професійної стабільності в цьому випадку, дослідження вказують на можливість вдосконалення знання іноземних мов (4/5 респондентів висловлюють таку думку), майже половина вказує на придбання нових знань та навичок під час перебування за кордоном. Підвищення престижу у власному середовищі, а також можливість перевірити себе в інших умовах, також є вагомими перевагами, отриманою від робочих поїздок. Отже, трудове переміщення населення здебільшого спричинене економічними проблемами громадян, що у свою чергу спричинені загальною політичною та економічною ситуацією в

даній країні.

Таким чином, в даний час в світі відбувається складний і суперечливий процес глобалізації економіки, в рамках якого здійснюються глибокі перетворення у всій системі світового господарства і в національних економіках. Ринок праці є найважливішою підсистемою економіки і служить одним з найбільш достовірних індикаторів змін. В умовах глобалізації ринку праці важливими елементами ціннісної структури суспільства є інформація і знання, які виступають потенційним джерелом багатства. Однак, надаючи значні переваги, глобалізація одночасно обмежує можливості формування макроекономічної політики на національних рівнях. Особливо жорстко проявляється у ставленні політики в сфері праці та соціально-трудової відносин.

Під впливом діяльності інститутів світового порядку і транснаціональних корпорацій формується глобальний ринок висококваліфікованої робочої сили, який зумовлює зростання значення людського та інтелектуального капіталу. В умовах глобалізації ринку праці розподіл і використання трудових ресурсів набуває трансграничний характер, тому підвищується ступінь державного регулювання ринку праці в рамках національної держави і наднаціонального об'єднання.

1.3 Соціально-економічні наслідки трудової міграції населення

Трудова міграція – це складний процес, оскільки він несе за собою як позитивні, так і негативні наслідки, як для приймаючої сторони, так і для країн, звідки виїжджають працівники.

Трудова міграція має певні переваги для всіх учасників цього процесу: можна виділити переваги і для країн, які приймають трудових мігрантів, і для країн, які залишають такі суб'єкти, й для трудових мігрантів [5, с. 38].

При розгляді питання про вплив міграції на економічний стан держав, що приймають трудових мігрантів, існує дві точки зору:

- 1) з одного боку, вивчаються макроекономічні впливи на інфляцію,

безробіття, економічну стабільність та конкурентоспроможність економіки;

2) з іншого боку, аналізуються мікроекономічні ефекти, такі як: вплив на ліквідацію/виникнення прогалин на ринку праці, коливання оплати праці місцевих працівників, конкурентоспроможність конкретних галузей промисловості або зміни соціальних витрат.

У більшості випадків наслідки міграції викликають ланцюгові реакції мікроекономічного характеру і перетворюються на ефекти на макрорівні. Отже, виникають труднощі в реальному розділенні обох категорій.

В таблиці 1.2 представлено позитивні та негативні соціально -економ наслідки трудової міграції населення для учасників цього процесу.

Можна зробити висновок про те, що значення трудової міграції визначається неоднозначно, а часом і суперечливо: сприятливо – для розвитку продуктивних сил та негативно, адже є перешкодою для зростання добробуту. З цієї причини міграційна політика будь-якої держави повинна враховувати всі наслідки трудової міграції, з тим, щоб цей процес дозволив отримати більше вигод і приймаючій і спрямовуючій країні.

Таблиця 1.2 Позитивні та негативні соціально-економічні наслідки трудової міграції населення

Наслідки	Для країн, що приймають	Для країн, з яких виїжджають	Для мігрантів
Позитивні	1) економія на зарплаті (праця іноземних працівників оплачується нижче рівня зарплати національних кадрів); 2) збереження коштів на надання освіти та професійних навичок кваліфікованим працівникам -мігрантам 3) відсутність пенсій та соціальних планів для іноземних працівників	1) частково знижується безробіття в країні; 2) після роботи за кордоном в країну повертаються більш кваліфіковані працівники, які набирають досвід роботи і застосовують його після повернення на колишнє місце проживання; 3) країни можуть отримувати грошові, в тому числі валютні, перекази від своїх громадян, які працюють за кордоном; 4) надходження коштів від трудових мігрантів (16,5 млрд. дол. США у 2019, що в 4 рази більше за ПП);	Зростання доходів; поліпшення якості життя; посилення соціальних гарантій; набуття додаткових прав свобод людини

		5) збільшення платоспроможного попиту, пряма допомога родинам.	
Негативні	1) поява дискримінації по відношенню до іноземців; міжнаціональна неприязнь	1) відтік частини трудових ресурсів в найбільш працездатному віці; 2) втрата частини понесених витрат на загальноосвітню і професійну підготовку трудових мігрантів. 3) зниження економічної активності завдяки надходженню коштів.	До негативних наслідків необхідно віднести: психологічні потрясіння; соціально - психологічні наслідки для сімей та дітей мігрантів, які залишаються (часто) без опори; загроза стати жертвою торговців людьми або експлуататорів; загроза не отримати оплату за свою працю (за умов не легальної трудової міграції).

Джерело: складено за даними [9; 13; 21; 26; 27; 32; 43]

До найважливіших економічних наслідків міграційних рухів належать:

1) зменшення пропозиції робочої сили в країні, що відправляє, і збільшення пропозиції робочої сили в країні, що приймає; це призводить до зменшення рівня безробіття в країні, що відправляє, і одночасно до її збільшення в країні, що приймає;

2) вирівнювання реальної заробітної плати; реальна заробітна плата в країні, що відправляє, і падіння в країні, що приймає;

3) зниження ВВП у країні, що надсилає та в країні, що приймає, для його зростання;

4) збільшення загального обсягу виробництва в країнах, що відправляють і приймають, при цьому обсяг виробництва в країні відправлення зменшується; це означає, що зменшення виробництва в країні відправлення менше, ніж збільшення виробництва в країні, що приймає;

5) зниження доходу капіталу мігранта з країни та його збільшення від капіталу в країні міграції; наслідком є зниження інвестиційної привабливості країни походження мігранта;

6) можливість збільшення доходів домашніх домогосподарств завдяки грошовим переказам мігрантів; це, у свою чергу, може спричинити збільшення попиту та цін на ринку відправлення товарів;

7) зниження рентабельності експортних продажів країни, що відправляє, якщо експортери не компенсують збільшення витрат на оплату праці за рахунок збільшення цін на зовнішніх ринках або зменшення інших витрат виробництва [28, с. 6].

Тривожним ефектом явища міграції, що впливає на ринок праці в країні відправлення, є втрата освічених та обдарованих людей (так званий відтік мозку). Вони заробляють набагато більше на місці міграції, ніж у своїй країні. Тож виникає ситуація, коли держава вперше заплатила за освіту майбутніх лікарів, IT-фахівців чи інженерів та тих, хто після закінчення навчання від'їжджає так би мовити «керувати» економікою іншої країни або приймати безпосередньо участь в розвитку економіки країни, яка приймає трудових мігрантів. Навпаки ситуація стосується країн, що приймають. Для них імміграція – джерело дешевої робочої сили, яку не потрібно навчати та мотивувати до роботи. Позитивний вплив міграції на країни перебування підтверджується у доповіді ООН під назвою «Світовий моніторинг народонаселення, орієнтація на міжнародну міграцію та розвиток» [47], який показує, що було підраховано внесок роботи іммігрантів до бюджету Великобританії понад 3 млрд. євро, не враховуючи доходів від непрямих податків (наприклад, ПДВ).

У свою чергу серед негативних наслідків міграції найчастіше згадуються наслідки, пов'язані з психічним станом людей, які перебувають поза домом: стрес, почуття відчуженості, страх зайнятися нелегальною роботою. Важливим недоліком міграції є також необхідність понести значні фінансові витрати, пов'язані з економічною поїздкою. Значні наслідки поїздки за кордон також пов'язані з питанням пріоритетів витрат мігрантів: отримані фінансові засоби використовуються для погашення зобов'язань за кордоном, мігранти також сплачують ці зобов'язання в своїй країні; значні витрати стосуються також житлової сфери, покращення здоров'я та покращення житлового становища, кошти на проїзд (головним чином на батьківщину).

Безперечною тезою є те, що міграція економічно активних людей несприятлива для економіки країни, з якої вони родом, але якщо вони

направляють частину своїх грошей у свою країну, вона відіграє дуже позитивну роль. На думку багатьох економістів, вплив трансфертів на економіку країн, що відправляють, залежить від їх масштабу, мети та ефективності їх використання, але вони в основному сприяють зменшенню бідності та суттєво зменшують дефіцит у зовнішній торгівлі.

Варто також зазначити, що трансферти можна витратити на щоденні потреби (споживання) чи інвестиції, і це сприяє розвитку місцевої економіки та місцевого ринку праці та може призвести до збільшення зайнятості [47]. У випадку країни, з якою є родом мігрант, готівкові перекази сприяють посиленню національної валюти, оскільки вони збільшують пропозицію іноземних валют на ринку. Крім того, спостерігається збільшення обігу готівки, що викликається, серед іншого, обміном зароблених за кордоном грошей на національній валюті країни. Повернення деяких мігрантів є величезною перевагою, оскільки передбачає разову передачу накопиченого капіталу та виведення нових навичок, цінностей, контактів та стандартів роботи.

Отже, у розділі 1 були дослідженні теоретичні аспекти трудової міграції населення, щодо дозволяє зробити ряд узагальнень. Міграція в сучасному світі носить масовий характер, впливає не тільки на економічне та соціальне становище окремих людей чи професійних груп, але й на всю демографічну та економічну систему в глобальному плані. Основні причини еміграції пов'язані з прагненням покращити умови життя та збільшити освітні можливості. Системна недбалість, головним чином у соціальній політиці, також викликає такі рішення.

Серед позитивних наслідків міграції, крім фінансової вигоди, респонденти вказують на покращення знань іноземних мов, збільшення досвіду та навичок у професійній та особистій сфері, а також на більші шанси на просування після повернення на батьківщину. Негативні наслідки економічної міграції стосуються переважно психологічної сфери і є наслідком тривалого перебування поза власним культурним колом. Більшість мігрантів, крім виділення значних коштів на задоволення потреб у споживанні та

покращення свого здоров'я, інвестують у нерухомість або розпочинають власний бізнес. Значна частина коштів також зберігається у вигляді банківських депозитів.

За останні кілька років еміграція, зокрема на роботу, стала величезним викликом як для цільових країн, так і для країн походження мігрантів. Ефекти міграції помітні в різних сферах суспільного життя: економічній, політичній, культурній чи психологічній. З одного боку, дослідники міграції вказують на позитивні наслідки міграційних процесів, такі як поліпшення економічного становища мігранта чи підвищення кваліфікації, але з іншого боку вони підкреслюють численні негативні наслідки, зокрема в соціальній сфері та демографії. Співставивши позитивні і негативні наслідки трудової міграції, ми вважаємо що трудова міграція є суттєвим елементом, який змінює глобальну економічну систему світу, оскільки трудові мігранти є носіями одного з головних факторів виробництва.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1 Основні тенденції внутрішньої та зовнішньої міграції працездатного населення України

У період формування стратегічного соціально-економічного розвитку будь-якої держави важливими чинниками, які впливають на її подальшу ефективність, є демографічна ситуація в регіонах та якість людського потенціалу. Тому забезпечення кожного громадянина належними умовами для його життя та розвитку повинно бути першочерговим завданням державної політики.

Перед тим, як проаналізувати статистичні дані щодо міграційних процесів в Україні, доцільно коротко охарактеризувати соціально -економічний стан, добробут населення та демографічний стан України. Так, площа України складає 603,5 тис. км² на якій проживає 41588,4 тис. без окупованих територій Криму, Севастополя та частини Донбасу [19] (порівняно до 01.01.1990 скорочення населення склало 10250,1 тис. осіб). За прогнозом, до 2050 р. населення України скоротиться до 35,2 млн., а частка осіб, старших від 60 років, становитиме у 2050 р. 34%.

Жінки складають 53,7%, чоловіки – 46,3%. Міське населення складає 71,1%. 71,76 років складає очікувана тривалість життя при народженні (2018 р.). Індекс людського розвитку складає 0,751, що відповідає 88-у місцю серед 189 країн світу за даними 2019 р.).

За рівнем реального ВВП слід наголосити, що після обумовленої анексією Криму та конфліктом на сході України кризи 2014-2015 років у 2016-2019 рр. економіка країни поступово відновлювалась, що не скажеш за 2020 рік (див. рис. 2.1). Зростання ВВП у 2016-2019 рр. забезпечили передусім внутрішня торгівля та будівництво, а також аграрний сектор. Водночас зростання промислового виробництва після значного скорочення

відновлюється вкрай повільно. Розвиток економіки стримує надмірна залежність від експорту, нестача інвестицій, низька продуктивність [23, с. 4].

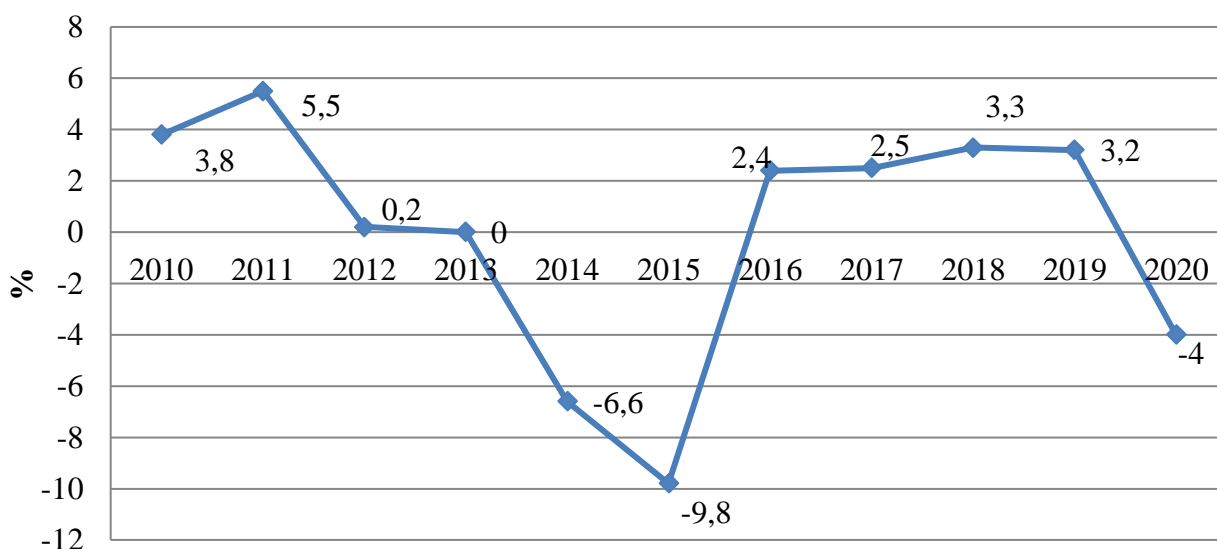

Рисунок 2.1. Реальний ВВП України в 2010–2020 рр., зміни у відсотках до попереднього року

Джерело: складено за даними [11; 12; 23, с. 5]

На тлі відновлення економіки у 2016-2018 рр. спостерігається позитивна динаміка на ринку праці. Зросла кількість зайнятих, безробіття скорочується, у т.ч. серед молоді. У 2020 році рівень безробіття зріс (рис. 2.2).

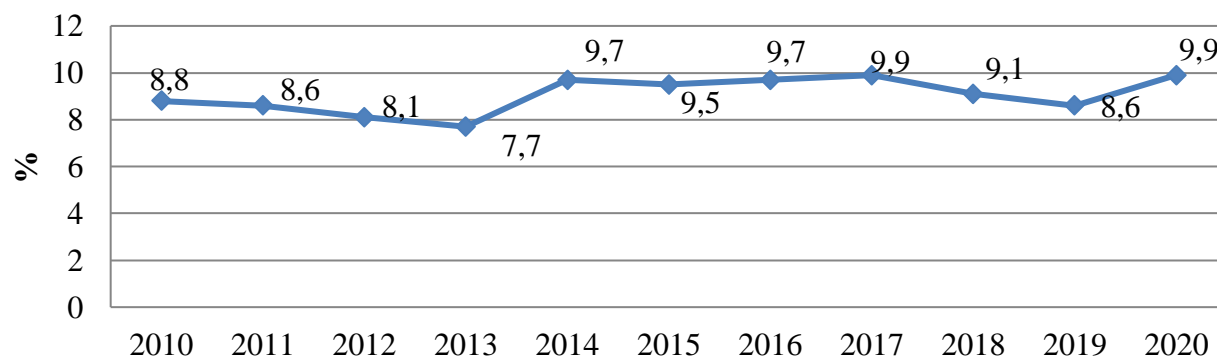

Рисунок 2.2. Рівень безробіття (за методологією МОП)

Джерело: складено за даними [11; 12; 23, с. 5]

Покращання ситуації привело до підвищення доходів населення. Реальна заробітна плата, рівень якої в умовах розгортання конфлікту на сході країни

різко впав, поступово зростає (рис. 2.3).

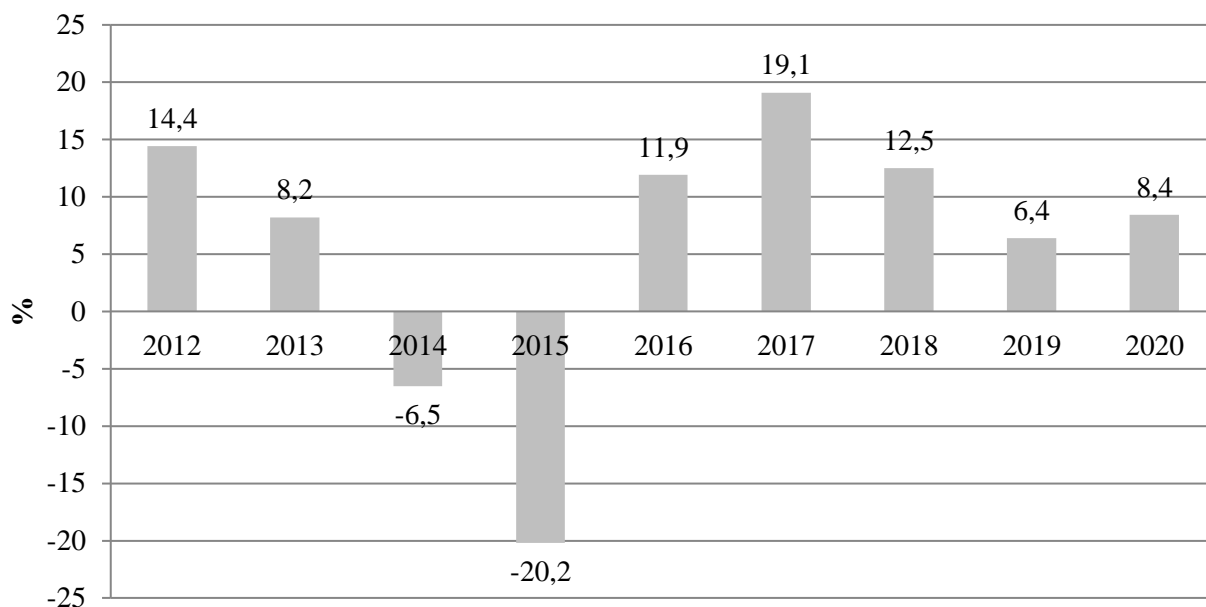

Рисунок 2.3. Динаміка середньомісячної реальної заробітної плати у 2010–2020 рр. у відсотках до попереднього року

Джерело: складено за даними [11; 12; 23, с. 5]

Водночас середня зарплата в Україні залишається однією з найнижчих в Європі (10687 грн., або приблизно 396 євро, у вересні 2019) [23, с. 7]. Зберігається значна диференціація оплати праці за видами економічної діяльності та за регіонами. Тому для великої частки працюючих зростання зарплат не є достатнім. Крім того, хоча процеси інфляції стабілізувалися, для населення з низькими доходами зростання зарплат частково нівелюється зростанням цін.

Внутрішня міграція притаманна усім державам світу, Україні зокрема. Її роль є особливою, оскільки дозволяє збалансувати кількісні та якісні людські параметри між регіонами. Також завдяки переміщенню населення вирішується ряд соціально-економічних проблем. Щодо еміграції населення, то вона також має свої переваги та недоліки для держави, регіону та кожного його учасника зокрема.

Переміщення людей всередині своєї держави є звичним явищем не лише

для України, але і для інших країн світу. В основному люди покидають малорозвинені регіони(сільськогосподарські) та намагаються знайти щастя у більш розвинених великих містах. Серед основних причин можна виділити: екологічну ситуацію в регіоні, проблему працевлаштування, відсутність належного медичного обслуговування, належних умов для особистого розвитку і та ін.

За даними Державної служби статистики України, щорічно населений пункт проживання змінюють понад пів мільйона українців. Ця цифра, однак, базується на інформації органів реєстрації й охоплює лише ті переїзди, при яких особи реєстрували зміну місця свого проживання. Водночас, за даними соціологів, щонайменше 12% дорослих українців, а за деякими оцінками у великих містах від 15 до 30%, проживають не в тому місці, де вони зареєстровані [30, с. 21]. Таким чином, внутрішня міграція є набагато активнішою, ніж це можна простежити статистично. Вона спрямована передусім до міст.

Продовжується знелюднення віддалених сільських місцевостей. У 2001-2019 з карти України щорічно зникали в середньому по 19 сіл (в 1990 -х роках – в середньому по 11 сіл на рік). Сільське населення скорочується головним чином за рахунок трудової та освітньої міграції молоді. Водночас зростає частка міського населення [30, с. 22].

В таблиці 2.1 надано дані щодо міграційного руху населення у межах України у 2013-2019 роках за областями. Проаналізувавши таблицю 2.1, робимо висновок про те, що стан та динаміка міграційного руху в межах країни є нестабільною. Протягом останніх років стабільне зростання населення відбувається лише у Київській, Одеській, Харківській, Чернівецькій областях, а також у м. Києві. У решти областях спостерігається скорочення кількості населення.

Таблиця 2.1. Міграційний рух населення у межах України у 2013–2019 роках, тис. осіб

Області	Міграційний приріст (скорочення)
---------	-----------------------------------

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вінницька	-2039	-2309	-1337	-1029	-337	-1749	-67
Волинська	226	29	-251	-109	475	-613	581
Дніпропетровська	718	-2248	-1434	-1075	-1346	-1564	-365
Донецька	-992	-1873	-2598	-2130	-2089	-4449	-1034
Житомирська	-1705	-2224	-1632	-613	-714	-426	-707
Закарпатська	-1072	-1023	-938	-772	-393	-370	-125
Запорізька	-1124	-961	-485	-529	-1387	-1361	-618
Івано-Франківська	-114	-339	-244	87	-254	-40	-490
Київська	-1245	-726	-1705	3990	7476	7072	4436
Кропивницька	-4201	-4042	-2460	-1023	-1585	-2160	-230
Луганська	-3333	-3181	-2177	-2621	-3061	-4034	-908
Львівська	996	698	436	818	1590	794	942
Миколаївська	-886	-1588	-1215	-738	-961	-1658	-36
Одеська	356	2653	2768	2180	1523	2782	-123
Полтавська	-639	-347	-11	-370	-754	-1203	297
Рівненська	-1387	-1606	-1332	-1098	-1774	-1491	-405
Сумська	-2215	-1428	-1416	-1145	-1126	-1423	-301
Тернопільська	-1506	-1475	-1226	-1071	-844	-565	-101
Харківська	2720	2672	1462	1222	366	1984	259
Херсонська	-2990	-2767	-1366	-1374	-1301	-2157	-392
Хмельницька	-1820	-995	-583	-811	-1554	-1006	115
Черкаська	-493	-573	-46	-775	-157	-1202	379
Чернівецька	513	410	361	272	512	316	325
Чернігівська	-1062	-800	-202	-348	-191	-1321	428
м. Київ	22633	21345	12688	8366	8163	14703	-1287

Джерело: [11; 23; 30]

З року в рік основними містами з додатнім міграційним балансом є найбільші міста України: Київ, Дніпро, Одеса, Львів, Харків. Причиною цього є розташовання провідних навчальних закладів, куди прямує на навчання молодь, вищими є попит на робочу силу та заробітки.

Зростання кількості населення столиці за рахунок внутрішніх мігрантів загальмувалося, водночас у Київській області воно прискорилося за рахунок масового житлового будівництва в містах-супутниках, де житло є суттєво дешевшим [30, с. 24].

Від'ємний міграційний баланс за аналізований період відмічено у таких областях, як Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кропивницька, Луганська, Миколаївська. Від'ємний міграційний баланс також у Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій областях.

Активною маятникова міграція є також і в агломераціях інших великих

міст. За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології Національної академії наук України, серед тих українців, які працюють, у 2018 р. кожен п'ятий мав роботу в іншому населеному пункті України. Частка таких осіб зростає, у 2019 р. вона становила 16,3%. Натомість частка працюючих за місцем проживання зменшується. Частіше працюють на виїзді мешканці західного регіону країни – 17,8%, а також мешканці сіл – 20,7% [23, с. 7].

Таким чином, щодо внутрішньої міграції слід зробити висновок: компаративний аналіз статистичних даних щодо кількості осіб, які переміщувалися між областями України, свідчить, що найбільш привабливими для трудових мігрантів ставали області, де були зосереджені потужні промислові підприємства, а також столиця держави, що забезпечувало більшу ймовірність отримати високооплачувану роботу. У свою чергу, порівняно більше трудових мігрантів залишало області, переважно орієнтовані на сільськогосподарське виробництво.

Основна причина трудової міграції українців за кордон полягає у труднощах із пошуком гідно оплачуваної роботи на батьківщині. Упродовж останніх п'яти років економічні чинники міграції посилилися політичними та безпековими, що й привело до швидкого зростання міграційних настроїв населення та інтенсивності міграції. На рис. 2.4 представлено динаміку емігрантів з України, які виїхали протягом останніх п'ять років.

У 2012 р. спостерігається різке збільшення кількості іммігрантів до країни. Це були переважно вихідці з Росії, які переїхали жити до України. Наступна група іммігрантів – власне українці, які шукали кращого життя в країні східного сусіда, але вирішили повернутися.

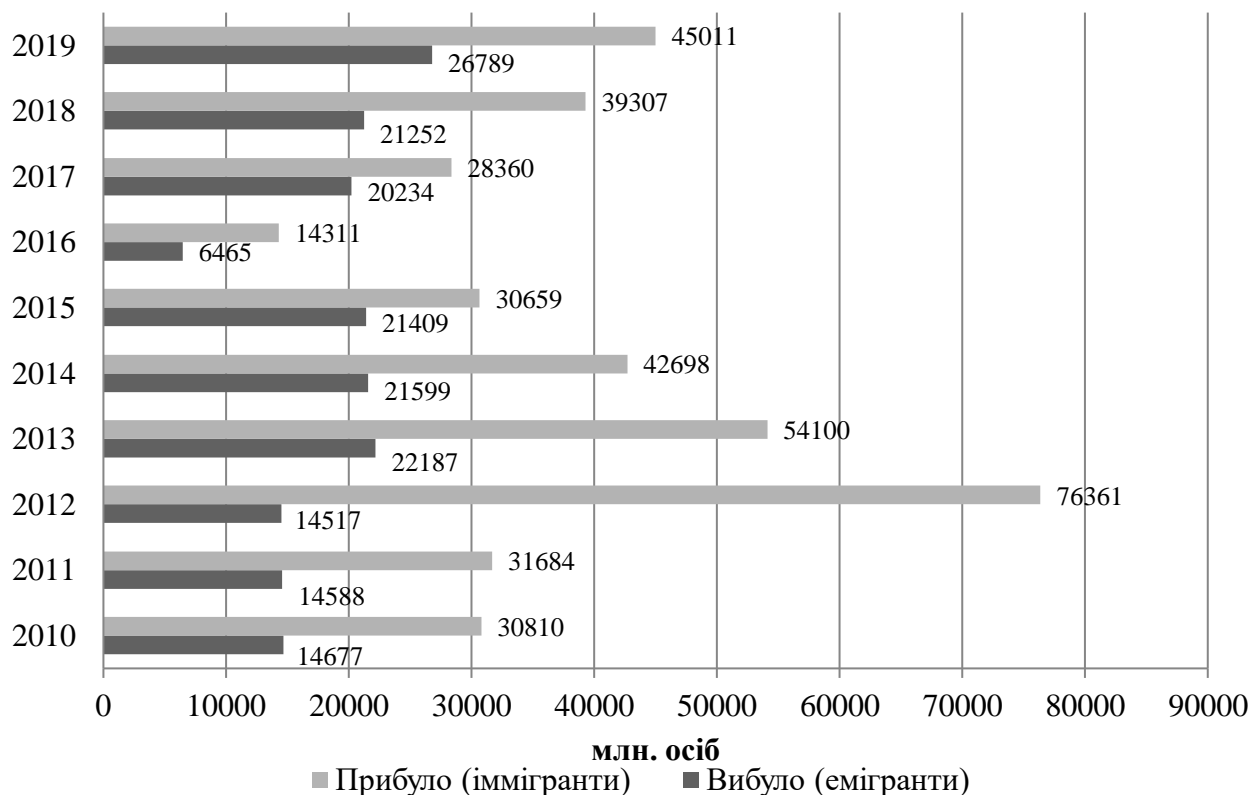

Рисунок 2.4. Кількість міжнародних мігрантів до (з) України у 2010-2019 рр., млн. осіб

Джерело: складено за даними [11; 12]

До іншої групи іммігрантів належать громадяни США та країн Західної Європи, які привозили своїх співробітників у зв'язку з виходом на національний ринок великої кількості іноземних компаній, а також представництв міжнародних організацій. За даними Держстату [11] до 2012 р., а також у 2017-2019 рр. спостерігалось зростання іммігрантів до України, а в період з 2013 по 2015 рр. цей показник зменшувався порівняно з попереднім роком, що обумовлено погіршенням соціально-економічної та політичної ситуації в країні.

Зростання кількості вибулих з України мешканців також відбувається з 2013 р. по 2015 р. включно, а також з 2017р. по 2019 р. включно, що обумовлено політичною нестабільністю в країні та погіршення соціально - економічного життя. Отже, відмічається коливання міграційних потоків за річні проміжки часу, що обумовлено більшими погіршеннями соціально-економічного та політичного становища в країні.

За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології НАНУ, на запитання, чи маєте ви або хтось із членів вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном, у 2012 р. ствердно відповіли 13,7% опитаних, а в 2019 р. – 25,2% [23, с. 8]. Водночас свій намір найближчим часом виїхати на роботу за кордон у 2014 р. висловили 7,4%, а в 2019 р. – вдвічі більше – 14,3% (рис. 2.5).

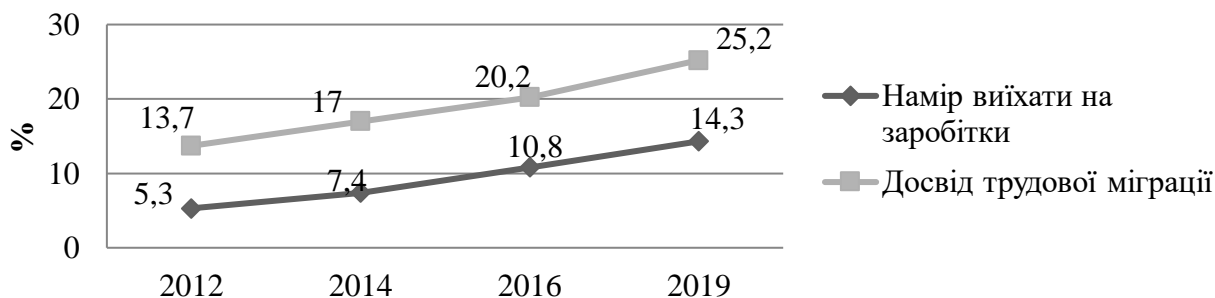

Рисунок 2.5. Відповідь на запитання щодо намірів виїхати на роботу за кордон та щодо досвіду трудової міграції як особистого, так і членів сім'ї, %

Джерело: [23, с. 8]

На думку фахівців, найбільш вірогідною оцінкою чисельності одночасно працюючих за кордоном українців є 3 млн. осіб. Країнами призначення для трудових мігрантів з України є передусім сусідні країни (Росія, Польща, Чехія), а також країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія) (Рис. А.1 Додаток А). Порівняння даних трьох досліджень Держстату демонструє переорієнтацію міграційного потоку з раніше панівного східного напрямку, на Росію, на західний (ЄС), передовсім на Польщу.

Дослідження, що наведено в роботі Г.В. Смалійчук щодо країн-реципієнтів мігрантів з України, показують країни, в яких би хотіли працювати українські трудові мігранти (рис. 2.6).

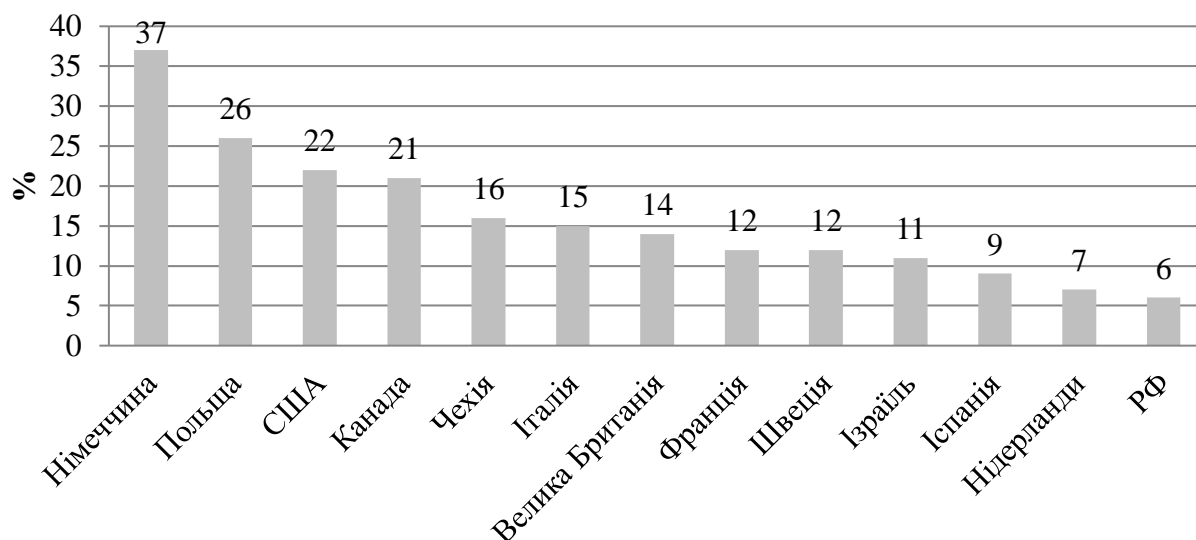

Рисунок 2.6. Вибір країн для працевлаштування українськими громадянами-емігрантами, %

Джерело: [392]

В результатах цих досліджень також респонденти відмічають Польщу (26%), але на першому місці – Німеччина (37%). Перетворенню Польщі на основну країну призначення трудових мігрантів з України сприяв введений у Польщі 2008 р. порядок, згідно з яким українці можуть працювати 6 місяців протягом календарного року без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише за заявою працедавця, зареєстрованою місцевою владою (рис. 2.7).

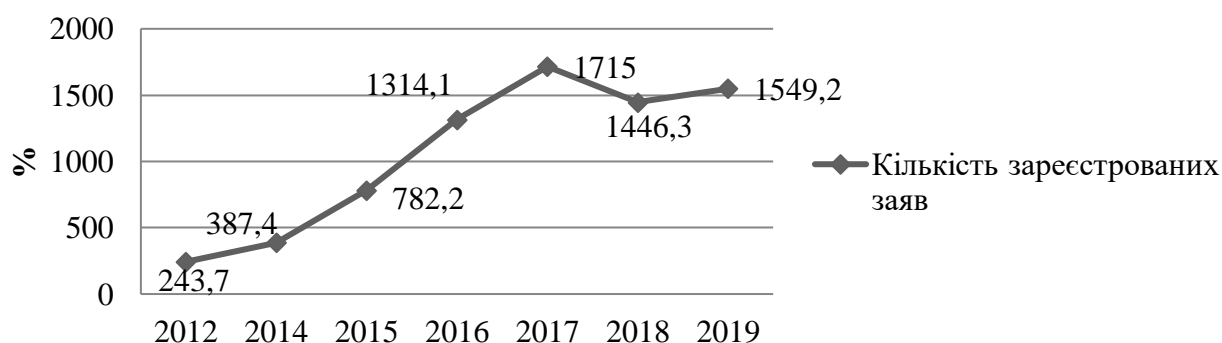

Рисунок 2.7. Кількість зареєстрованих заяв польських працедавців про намір працевлаштувати громадянина України в 2012–2018 рр., тис.

Джерело: [23, с. 12]

Кількість українців, однооментно зайнятих у польській економіці,

оцінюється у 900 тис. осіб. За оцінками Національного банку Польщі, вони забезпечили 11% зростання ВВП країни протягом останніх п'яти років.

Відповідно до даних Держстату, майже 70% мігрантів є мешканцями західноукраїнських областей. Проте участь у міграції населення центру, півдня та сходу країни поступово зростає. Дві третини мігрантів – чоловіки. Більшість має середню освіту (64% за даними дослідження Держстату).

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво (чоловіки) та домашнє господарство (жінки). Водночас зростає зайнятість у промисловості. Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців.

Варто також відзначити значну роль трудових емігрантів з України в міграційних потоках на території ЄС. Так, за даними дипломатичних представництв України, в Італії на заробітках перебувають близько 200 тис. осіб, у Португалії – 150 тис. осіб, а в Іспанії – 100 тис. громадян України. Традиційно українці мігрують у країни ЄС переважно нелегально. Слід наголосити, що факт нелегальної міграції не применшує практичне значення проведеного у розділі аналізу міграційних потоків, оскільки офіційна статистика часто відображає тенденції і в тіньовому секторі, хоча і дає занижені оцінки абсолютних показників.

Таким чином, основними тенденціями внутрішньої та зовнішньої міграції працездатного населення України є наступні: міграція в межах країни із депресивних регіонів (здебільшого із сільськогосподарських) в центри стабільного розвитку з метою вирішення проблеми працевлаштування; трудова міграція в країни ЄС з метою тимчасового працевлаштування та отримання більш високого заробітку, ніж в Україні.

2.2 Основні фактори, що впливають на трудову міграцію населення України

Досліджуючи основні фактори зміни трудової міграційної політики населення України слід звернути увагу на те, що існують фактори, які штовхають на міграцію, і фактори, які притягують [44, с. 14]. Так, фактори виштовхування – це причини, через які люди залишають країну (або певний населений пункт, якщо мова йде про внутрішню міграцію), а фактори тяжіння – це певні причини переїзду в певну країну. Є три основні групи факторів виштовхування і тяжіння, які характерні для України:

1) Соціально-політичні фактори: війна або конфлікт, загроза конфлікту і переслідування з боку уряду є важливим фактором для внутрішньої міграції в Україні.

2) Демографічні та економічні фактори впливають на переміщення і міграцію людей. Зростання або скорочення, старіння або молодість населення впливають на економічне зростання і можливості працевлаштування в країнах походження або на міграційну політику країн призначення. Демографічна і економічна міграція українського населення пов'язана з трудовими стандартами, безробіттям і загальним станом економіки країни. До факторів тяжіння відносяться: більш висока заробітна плата, кращі можливості працевлаштування, більш високий рівень життя і можливості отримання освіти. Якщо економічні умови несприятливі і, ймовірно, ще більше погіршаться, більше людей мігрують до країн з найкращими перспективами.

Протягом 2014-2019 рр. основними факторами, які визначали характер трудової міграції в Україні, стали агресивні дії Російської Федерації, пов'язані з анексією Криму та початком збройного протистояння на території Донбасу. Втрата контролю над частиною промисловості Донбасу, зростання воєнних витрат, пов'язаних з підвищенням боєздатності Збройних Сил України (ЗСУ), а також втрата частини зовнішніх ринків збуту негативно вплинули на розвиток економіки України [30, с. 26]. В таких умовах відбулося й падіння життєвого рівня населення. Переміщення значної кількості працездатного населення з Донбасу призвело до певного зростання пропозиції робочої сили на ринку праці. Навіть висококваліфіковані фахівці у різних сферах виробництва

змушені були витрачати багато часу у пошуках роботи на новому місці. І досить часто доводилося погоджуватися (бодай тимчасово) на менш кваліфіковану роботу, щоб забезпечити отримання коштів, необхідних для облаштування після зміни місця проживання.

Дослідниками визначено кількісні характеристики внутрішньої трудової міграції, а також певні особливості її регіональної специфіки. Всі вони сходяться на думці, що основною причиною масштабного переміщення населення України починаючи з 2014 року було розгортання збройного протистояння на Сході України. У зв'язку з цим масштабність внутрішньої трудової міграції розглядається як одна із загроз економічній безпеці держави.

Певний час обсяги та напрями внутрішньої трудової міграції в Україні обумовлювалися перебігом та наслідками здійснення економічних перетворень, спрямованих на побудову ринкової економіки. Найпомітнішою ознакою соціальної структури українського суспільства стало масштабне майнове й економічне розшарування [16, с. 205].

Малозабезпеченість ставала основною перешкодою на шляху саморозвитку людини, заважаючи працювати з повною віддачею за основним місцем роботи, оскільки потреба у додаткових заробітках обумовлювала відповідно й додаткову зайнятість у час, вільний від роботи за основним місцем. В інституційному аспекті набув поширення процес формування змінної заробітної плати поза межами впливу тарифних угод і колективних договорів. Особливо у приватному секторі досить часто мало місце інституційне прикріплення фіксованої частки заробітної плати до її мінімального рівня [16, с. 205].

На додаток до раніше зазначених факторів внутрішньої міграції також були додані фактори, пов'язані з агресивними діями Російської Федерації. Через анексію Росією Автономної Республіки Крим та втрату Україною контролю над частинами Донецька та Луганська велика кількість людей була змушена залишити місця проживання в Україні. Поруч з прагненням вберегтися від бойових дій мотивом переміщення населення також виступала і необхідність працевлаштування.

Певною мірою на темпи внутрішньої трудової міграції вплинуло зменшення експорту товарів до Російської Федерації. Обсяг експорту до Росії не був компенсований зростанням експорту до Євросоюзу [23, с. 8]. Це змушувало частину підприємств різко скорочувати обсяги виготовлення продукції, а у деяких випадках навіть змушувати працівників йти у неоплачувані відпустки або замислюватися над пошуками роботи. В особливо скрутному становищі опинилися деякі східноукраїнські підприємства, які не змогли переорієнтуватися на інші ринки збуту своєї продукції. Скороченням обсягів економічної діяльності позначився досліджуваний період і для ряду спільних підприємств, оскільки інвестиційна привабливість України для іноземних підприємців в умовах війни на Донбасі різко зменшилася.

Підняття цін і тарифів на житлово-комунальні послуги призвело до того, що населення України виявилось неспроможним платити, про що свідчили статистичні дані: заборгованість населення України з оплати ЖКП щорічно збільшується на 16,5-17%. Це стало свідченням вичерпання значної частини заощаджених коштів і провалу масового субсидування, яке призводило лише до гарантування отримання ренти олігархами.

Поширенню трудової міграції серед освітян сприяли й рішення, пов'язані з фінансуванням місцевих закладів освіти, охорони здоров'я в умовах задекларованої децентралізації. Після таких реформ виникли труднощі у справі утримання вказаних закладів за рахунок місцевих бюджетів, що призвело до фактичного припинення роботи багатьох з них та змусило їх працівників вдаватися до пошуків роботи.

Протягом 2014-2020 рр. напрями трудової міграції та її відстань в Україні визначалися як фінансовими можливостями для облаштування на новому місці, так і надіями на реалізацію свого потенціалу поза межами постійного проживання. Для частини мігрантів основним мотивом виїзду стало прагнення уникнути участі у бойових діях, що несли загрозу життю та здоров'ю родини та робили неможливою або суттєво ускладнювали економічну діяльність. Для інших – бажання отримати роботу за її відсутності у певній місцевості (як правило у сільських поселеннях), поліпшити рівень

оплати праці або умови працевлаштування. Маятникові трудові міграції населення України, яке проживало по обидва боки поблизу лінії розмежування в АТО, обумовлювалися нагальною потребою знайти роботу або зберегти робоче місце незалежно від того, чи перебувало воно на контрольованій українською владою території, чи ні. Прагнення вижити у складних умовах збройного протистояння потребувало регулярного переміщення у пошуках роботи.

Таким чином, на розвиток сучасних міграційних процесів в Україні впливають кілька важливих факторів (рис. 2.8).

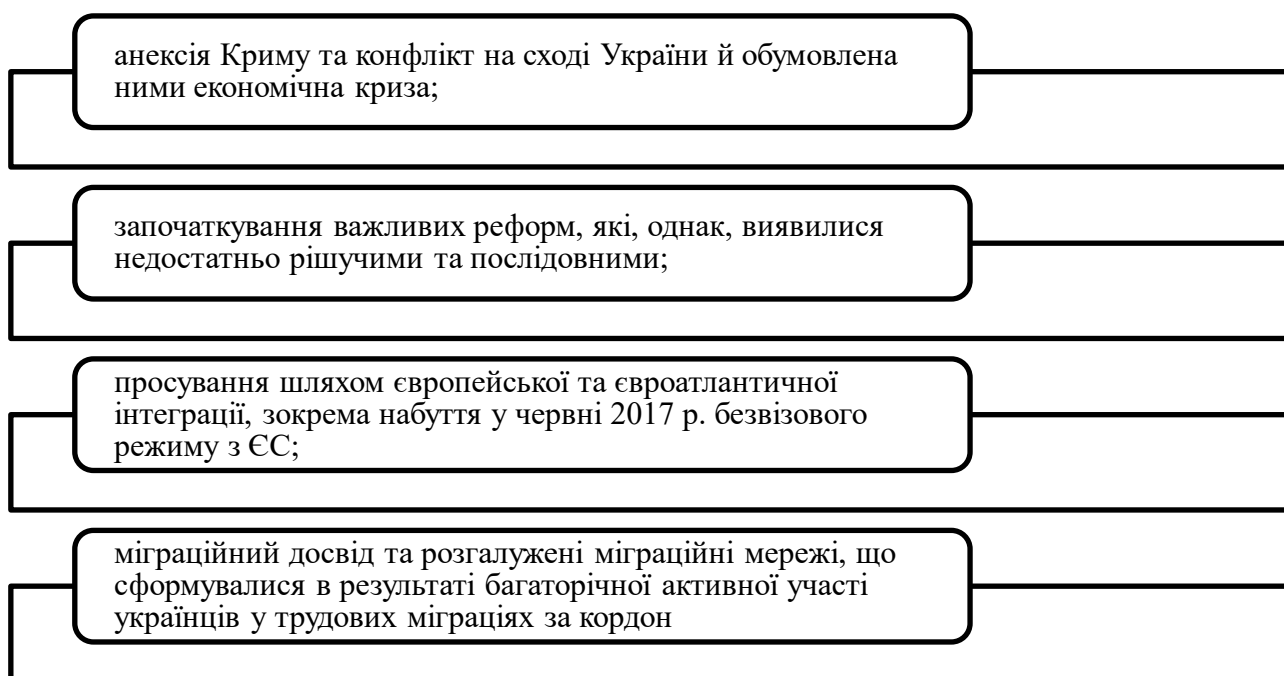

Рисунок 2.8. Фактори впливу на сучасні міграційні процеси в Україні

Джерело: складено за даними [9; 13; 19; 21; 26; 27; 32; 45]

Завдяки певному поліпшенню економічної ситуації в 2016-2018 роках та адаптації суспільства до кризових умов, обсяги зовнішньої міграції українців стабілізувалися, проте залишаються значними.

Таким чином, як показував раніше зроблений висновок з проведеного аналізу, в останні роки з України мігрувала значна кількість населення працездатного віку саме з метою працевлаштування та заробітку, що в свою чергу викликано рядом факторів, що впливають на даний процес:

- катастрофічно низький попит на робочу силу і недостатня кількість робочих місць в малонаселених пунктах і сільській місцевості (що також є фактором внутрішньої міграції);

- недостатній попит на робочу силу в таких областях України, як Закарпатська, Чернівецька, Волинська, Івано-Франківській, Тернопільська та інших;

- низькі заробітні плати, що не дозволяють придбати житло, отримати освіту і вести якісне і забезпечене життя (що стосується як молодих сімей, так і людей зрілого віку);

- відсутність умов для особистісного розвитку і самореалізації в малонаселених пунктах і сільській місцевості (що також є фактором внутрішньої міграції);

- нестабільна політична ситуація в країні і військовий конфлікт на Сході України;

- широко поширена корупція й незахищеність від зловживань з боку владних структур;

- не вигідні і нестабільні умови ведення малого та середнього підприємництва;

- невдалі реформи щодо децентралізації тощо.

Це не вичерпаний перелік факторів, але вони є основними та головними, що спонукають трудову міграцію.

Вирішення вищенаведених проблем, які виступають факторами міграції працездатного населення України лежить в площині використання державою всіх важелів впливу і спільних зусиль на національному і регіональному рівнях шляхом вдосконалення механізму ефективного розвитку країни і забезпечення громадян всім необхідним для їх якісного існування.

Водночас привабливість країни для іммігрантів є невисокою. На тлі несприятливих демографічних тенденцій вплив населення може перетворитися на гальмівний фактор економічного розвитку. Відставання України за рівнем добробуту від сусідніх країн у середньостроковій перспективі зберігатиметься. Отже, зовнішня міграція продовжуватиметься, а в

разі активізації воєнних дій на сході країни та дестабілізації внутрішньої ситуації міграція може зрости.

2.3 Соціально-економічні наслідки міграції працездатного населення для України

Міграція працездатного населення, як соціально-трудова процес всередині країни, що виявляється в переміщенні громадян працездатного віку має і позитивні, і негативні наслідки.

Мобільність громадян працездатного віку всередині території України в своєму роді балансує ситуацію на ринку праці і забезпечує громадян робочими місцями. Але при цьому слід підкреслити, що регіони схильні до втрати не тільки некваліфікованої робочої сили, а й висококваліфікованих фахівців, що є негативним моментом.

Процес переміщення громадян працездатного віку в центри стійкого розвитку скорочує кількість сільського населення, що призводить до занепаду сільського господарства. Адже є стійка тенденція переїзду із сільської місцевості в районні та обласні центри молодого покоління в пошуках постійної і оплачуваної роботи, що обумовлено відсутністю достатньої кількості робочих місць в сільських поселеннях. Дану тенденцію слід визнати найбільш проблемною частиною, що вимагає вживання заходів, які б сприяли тому, що молодь не покидала сільську місцевість, а розвивали агропромисловий комплекс, фермерське господарство. Це в свою чергу спрямоване на вирішення низки соціально-економічних проблем:

- зайнятість населення, в тому числі молодого віку;
- забезпечення доступним житлом для громадян (вартість якого значно нижче вартості в великих містах);
- поліпшення показників продовольчої безпеки країни за допомогою розвитку сільськогосподарської продукції всередині країни.

В контексті соціально-економічних наслідків внутрішньої міграції в Україні слід звернути увагу на наявність такого документу, як «Державна

стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року» [35], якою з метою уникнення негативних соціально-економічних наслідків внутрішньої міграції запропоновано розробити спеціальні міжрегіональні програми щодо вимушених переселенців, зокрема надання допомоги у переїзді внутрішньо переміщених осіб на постійне місце проживання в інші регіони України.

З усвідомленням потреби більш рівномірного і тривалого розселення внутрішньо переміщених осіб територією України пов'язаний намір певним чином переорієнтувати потік вимушених переселенців, продемонстрований у проекті Програми працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб, розроблений Міністерством соціальної політики [36]. З метою підвищення мобільності та зайнятості внутрішньо переміщених осіб Програма передбачає допомогу в наступних сферах: будівництво, добудова, реконструкція житла у сільській місцевості, відшкодування транспортних витрат на переїзд та працевлаштування та майбутнє розподіл земельних паїв експертам, які працюватимуть у соціальній сфері села.

Тому питання внутрішньої міграції лише коротко згадуються в офіційних документах щодо міграційної політики та регіонального розвитку. Вони визнають його зв'язок із розривом у розвитку в регіоні та роль, яку він може зіграти у їх послабленні. Однак на фоні цих документів видно, що позитивний вплив у сфері внутрішньої міграції зумовлений головним чином більш рівномірним розподілом населення в країні, що насправді означає уповільнення його концентрації у великих містах та зменшення відтоку людей у сільській місцевості, а не переселення. Використання внутрішніх переміщень як фактору розвитку, і на рівні регіонів, і на рівні країни, не розглядається. Конкретних заходів щодо регулювання та спрямування внутрішніх переміщень населення, за винятком внутрішньо переміщених осіб, не запропоновано.

Негативним слід визнати момент, який свідчить про високий рівень міграції трудового населення за межі України. Аналізуючи процес еміграції, слід зауважити, що дане явище є великою проблемою для країни, не дивлячись на те, що ефект від еміграції трудового населення має і частково позитивні наслідки. Тим часом, негативна сторона є більш значущою, а її вплив

незадовільна [9, с. 44].

До позитивних наслідків належать:

- ослаблення напруги на ринку праці та зменшення рівня зареєстрованого і прихованого безробіття в силу міграції населення за межі країни (трудова міграція) при відсутності співвідношення між попитом і пропозицією на роботу силу, при недосконалому механізмі забезпечення молоді першим робочим місцем, при зростанні рівня безробіття;

- деяке поліпшення матеріального становища конкретних сімей зокрема, чий члени є трудовими мігрантами за кордоном, і, в загальному, розвиток регіону завдяки надходженням в Україну додаткової іноземної валюти за допомогою здійснення трудовими мігрантами грошових переказів, які виступають в свою чергу в якості інвестицій;

- можливість активним особам реалізувати свій потенціал.

Щодо сумарних надходжень в Україну особистих переказів мігрантів слід відмітити їх перевищення над прямими іноземними інвестиціями, причому від 2013 року різниця між цими показниками стрімко збільшується (рис. 5.5).

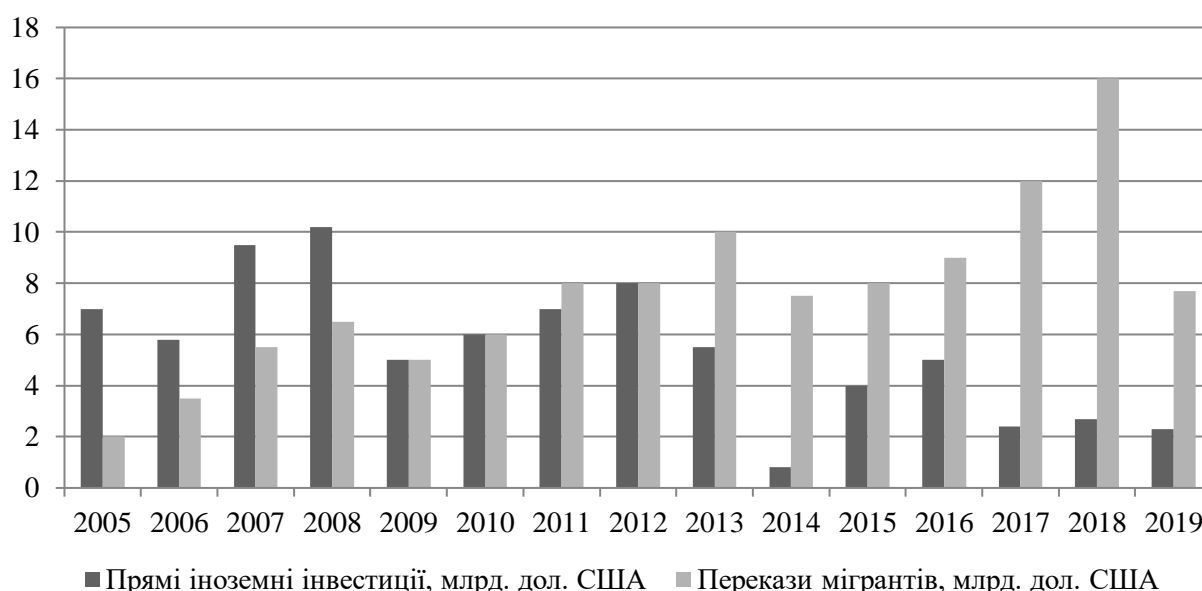

Рисунок 2.9. Прямі іноземні інвестиції в Україну та особисті перекази коштів мігрантами, млрд. дол. США

Джерело: [20]

Отже, ефект від переказів мігрантів для економіки України більший ніж від прямих іноземних інвестицій, адже перекази в Україну є вливанням коштів в економіку країни. Передумовами для значних міжнародних потоків грошових переказів є самі масштаби міжнародної міграції і поширена практика транскордонних зв'язків [41]. Статистика приватних переказів в Україну також наведена за країнами, в яких перебувають трудові мігранти (Додаток Б). За даними рис. Б.1 Додатку Б можна зробити висновок, що Росія втратила позиції ключової країни призначення для українських трудових мігрантів через переорієнтацію працівників на країни Східної Європи – Польщу та Чехію. Це підтверджують як результати опитувань. Перспективним ринком праці для українців є також Німеччина, яка з 1 березня 2020 року спростила умови працевлаштування для негромадян ЄС [42].

До негативних наслідків трудової міграції слід віднести:

- втрата найбільш конкурентоспроможної частини власної робочої сили (особливо вчених і кваліфікованих й досвідчених фахівців) негативно відбивається на темпі науково-технічного прогресу, приводячи до його уповільнення;
- втрата кваліфікації більшості трудових мігрантів, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу;
- вкладення коштів у підготовку фахівців для власної економіки (витрати на навчання на всіх освітніх рівнях), які, в результаті, створюють додану вартість за межами країни;
- нелегальна трудова міграція не сприяє наповненню бюджету держави через відсутність відрахувань від заробітної плати працівників;
- виникнення політичних та економічних претензій до України з боку країн -реципієнтів у зв'язку зі збільшенням нелегальної трудової міграції;
- зростання злочинності та соціальної напруженості в суспільстві через міжнаціональні конфлікти;

- погіршення сімейних відносин через довготривалу відсутність членів сімей; соціальна проблема покинутих дітей;
- повернення трудових мігрантів пенсійного віку в Україні, що призводить до проблеми їх змісту;
- погіршення демографічної ситуації в Україні через отримання трудовими мігрантами громадянства країни, в якій вони знаходяться [23, с. 15].

Через обмеженість людських ресурсів міграційний процес має значний вплив на соціально-економічний розвиток регіону та всієї країни. Добровільна міграція населення в районі дозволяє їм забезпечити відповідний персонал у районах, де є потреба. Слід підкреслити, що це позитивний момент через рівновагу кваліфікованого населення між різними регіонами.

На нашу думку, рух населення в регіоні є позитивним явищем. Міжрегіональна мобільність є добровільною лише за певних обставин, що є позитивним, і це допомагає збалансувати технічний персонал між регіонами. В іншому випадку це матиме негативний вплив, цей розділ буде зосереджений на вступі.

Внутрішня міграція не є загрозовою для країни, оскільки кількість населення держави залишається незмінною. Її вплив на соціально-економічний розвиток регіонів є позитивним лише у першому випадку.

Переглянувши вищесказане, можна зробити висновок про те, що міграція у межах одного регіону є позитивним явищем, оскільки таким чином відбувається набуття балансу між кількістю та якістю трудових ресурсів відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку регіону.ii

Також позитивним явищем є переміщення населення між регіонами, але у випадках, коли це спричинено перенасиченням якісними людськими ресурсами в одному регіоні і браком в іншому. Тоді це позитивно відобразиться на ефективності реалізації соціально-економічної стратегії держави.

Еміграція населення у різні країни світу негативно відображається на соціально-економічному розвитку регіонів та держави загалом, оскільки відбувається втрата не лише некваліфікованої робочої сили, а й

висококваліфікованих спеціалістів.

Отже, проаналізувавши усі сторони зовнішньої міграції, робимо висновок, що Україна щорічно втрачає значний людський ресурс, що негативно впливає на стратегічний розвиток країни.

Необхідно терміново розробляти план вирішення причин, які стимулюють еміграцію населення, оскільки це може призвести до загрозливої ситуації у державі. Основне державне завдання повинно полягати у захисті кожного громадянина і створенню для нього таких умов, які б дозволили йому жити, працювати, розвиватися і продовжувати свій рід у своїй країні.

РОЗДІЛ 3

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

3.1 Проблеми державного регулювання трудової міграції у глобальній економіці

Населення світу є учасниками глобального протистояння двох ідеологем: глобалізації (з декларованою свободою ринків праці і капіталів, головними критеріями в якій виступають економічні результати) і державності (з критеріями соціальної справедливості і традиційних цінностей). Істина, як завжди, не терпить крайнощів і знаходиться десь посередині. Питання, що в основі: економіка чи людина? Відповідь є очевидною: економіка лише засіб, а не мета [21, с. 222].

Глобальна економіка має на увазі можливість міграції трудових ресурсів. Вливання «свіжої крові» корисно з точки зору впровадження нового досвіду, знань. Не дозволяє «спочивати на лаврах» корінному населенню, сприяє конкуренції на ринку праці. Ця конкуренція повинна бути здоровою, давати можливості національним трудовим ресурсам отримувати весь комплекс заходів з навчання, підвищення кваліфікації тощо в рамках державної політики зайнятості, тим самим захищаючи національний ринок праці.

У всьому світі країни прагнуть залучити висококваліфікованих фахівців, витрати на навчання яких здійснювалися в країні -донорі робочої сили, що виступає у результаті прямою економією. Проте, цивілізовані країни застосовують жорсткі заходи захисту національного ринку праці, розуміючи можливі соціальні наслідки. Так, наприклад, в Німеччині роботодавець не має право залучати іноземного фахівця якщо є хоча б один безробітний за даною професією з числа громадян Німеччини. Видачею дозволів на залучення іноземної робочої сили займаються органи праці. Перевірка кваліфікаційних вимог і знань основ законодавства та мови здійснюється в країні-донорі [21, с. 223].

Лібералізація підходів в міграції, політика мультикультуралізму і інтеграції в Європейському Союзі має сумнівний успіх, таїть в собі істотні перспективні ризики. Необхідно враховувати їх негативний досвід.

Модернізація економіки вимагає технічного переозброєння, впровадження прогресивних технологічних процесів, пріоритетного розвитку «проривних» виробництв. Наслідком має стати зростання продуктивності праці, конкурентоспроможності української економіки. Цей шлях передбачає використання висококваліфікованих фахівців, перенавчання персоналу, а також скорочення числа зайнятих на увазі застосування нових технологій і обладнання. Це цілком компенсує демографічну яму, більш того вивільнить кадри для створення нових виробництв. Але цей шлях є витратним для суспільства та уряду. З точки зору недалекоглядної бізнес-спільноти, орієнтуючись на близько термінову перспективу, вигідніше використовувати екстенсивні методи організації виробництва, в тому числі залучаючи дешеву іноземну робочу силу. У країнах ЄС, які активно залучають трудових мігрантів та в які охоче мігрують українські трудові мігранти, склалася саме така практика в силу як об'єктивних причин (демографічна криза, безвізовий в'їзд), так і в зв'язку з відзначенням міграційної політики в догоду бізнесу, не завжди в інтересах суспільства і держави.

Для розуміння шляхів побудови ефективної міграційної політики та вирішення проблем, що накопичилися потрібні системні рішення, а не прийняття окремих екстрених кроків, які лише поглиблюють проблеми.

В Україні ж перспективи зростання безробіття в регіонах залежать від тривалості кризи і ймовірність нових зовнішніх шоків. Менш передбачувані перспективи великих міст-регіональних центрів, в яких стискається вже досить розвинений ринок послуг через зниження платоспроможного попиту при одночасному скороченні робочих місць в бюджетному секторі, промисловості тощо. У попередні кризи, які були відносно короткостроковими, ринки праці великих міст виявилися більш стійкими завдяки диверсифікації робочих місць, але в разі тривалої кризи або стагнації ризики для них зростають.

Криза, яка обумовлена пандемією коронавірусу, вже сильно вдарила по доходах населення і споживання. Цим вона відрізняється від попередньої кризи 2009 року, коли спаду доходів населення не було завдяки підвищенню на пенсій та соціальних виплат.

Трудова міграція з України функціонує переважно поза правовим полем і визначається кон'юктурою ринку праці зарубіжних країн. На тлі відсутності перспектив гідного працевлаштування на національному ринку праці трудова міграція є для українських громадян стає одним із способів уникнення безробіття. Це створює пропозицію української робочої сили, попит на яку за кордоном є у тих галузях прикладання робочої сили, які з певних причин не можуть бути заповнені громадянами відповідної країни. Країни з розвинутою економікою використовують іноземні трудові ресурси для вирішення проблем на власному ринку праці [16].

Відсоток громадян України, які беруть участь в глобальних міграційних процесах, шокує: близько 20 мільйонів українців постійно проживають за межами України, а 7 мільйонів – мігранти, тобто кожен десятий емігрант в Європі – українець. Якщо перенести міграційні процеси в географічну площину, то ми побачимо наступну ситуацію: з 7 мільйонів українців, що проживали за кордоном, більшість з них було зосереджено в основному в країнах Європи та Південної Америки. Тільки близько 500000 чоловік, тобто кожен 14-й, мали право на законне перебування, інші не мали права залишатися на законних підставах. Якщо оцінити темпи процесів, що відбуваються, то на підставі статистичних даних можна зробити висновок, що з близько 2 мільйонів українців щорічно виїжджають за кордон у пошуках роботи. Через свій негативний вплив на державу і суспільство економічна міграція українських громадян за кордон була і залишиться найбільшою проблемою міграційної політики України.

Регулювання трудової міграції вимагає її статистичного обліку. Статистичний облік міжнародної міграції – складна процедура, однією, з характерних особливостей якої виступає те, що вона охоплює події, які можуть реєструватися майже одночасно в двох країнах. Це може бути використано для

підвищення якості обліку зовнішніх трудових мігрантів з України. Організація Об'єднаних Націй пропонує таку модель обліку міжнародних потоків мігрантів, яка дає можливість виявити зв'язки між вибуттям з однієї країни і прибуттям в іншу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Модель обліку міжнародних потоків легальних трудових мігрантів

Громадяни	Іноземці		Громадяни
вибуття	прибуття	вибуття	прибуття
громадяни, які вибувають для роботи за кордоном	іноземці, що є допущеними в країну як працівники-мігранти	іноземці працівники, які вибувають з країни	громадяни, які повернулись після роботи з-за кордону

Джерело: [16]

Використання такої моделі вимагає зосередження на деяких теоретичних припущеннях, що були зроблені ООН для її побудови [6, с.15]. Суттєвим її здобутком є те, що вона дозволяє фіксувати мігрантів у 4 різні моменти часу.

Запропонована модель у табл. 3.1 дає змогу підвищити якість статистичного обліку легальних трудових мігрантів. Для удосконалення статистики нелегальної трудової мобільності фахівці ООН застосовують аналогічну модель (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Модель обліку міжнародних потоків нелегальних трудових мігрантів

Громадяни	Іноземці		Громадяни
вибуття	прибуття	вибуття	прибуття
громадяни, які вибувають без необхідного дозволу на виїзд в іншу країну	іноземці, які не мають дозволу на в'їзд	депортовані іноземці	громадяни, депортовані з-за кордону

Джерело: [16]

Проте модель обліку міжнародних потоків нелегальних трудових мігрантів, висвітлена у табл. 3.2, не може відповідати реальній міграційній ситуації через те, що кількість випадків депортації дає далеко не повну інформацію про кількість і контингент нелегальних трудових мігрантів. З

огляду на це можна запропонувати дещо іншу модель обліку міжнародних потоків гастарбайтерів, яка найбільш адекватно описує реальну ситуацію зовнішньої трудової мобільності українців (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 Реальна модель міждержавних потоків української трудової міграції

Громадяни вибуття	Іноземці		Громадяни прибуття
	прибуття	вибуття	
громадяни, які вибувають без необхідного дозволу на виїзд в іншу країну	іноземці, які не мають дозволу на в'їзд та/чи працевлаштування	депортовані іноземці; іноземці, які вибувають з країни нелегальними шляхами	громадяни, які мають досвід нелегальної трудової міграції

Джерело: [16]

Саме тому єдиним шляхом, що може підняти статистичний облік трудових міграцій на належний рівень, є виведення з «тіні» українського заробітчанства.

Таким чином, реальна кількість українських заробітчан на кілька порядків перевищує декларовану. Змінити такий стан речей можливо лише шляхом виведення з «тіні» нелегальних трудових міграційних потоків.

Прийнятна модель трудової міграції для України має відрізнятись незначною за обсягами, за допомогою якої українські громадяни працездатного віку можуть підвищити свій кваліфікаційний рівень. Проте у трудову міграцію можуть бути залучені не лише найбільш освічені громадяни України, адже за типом виконуваних робіт в країнах-реципієнтах є різними, які також потребують низько кваліфіковану працю. До того ж тип робіт має бути відповідним кваліфікації працівника, наприклад, на будівельних роботах мають бути задіяні будівельники, а не викладачі та інженери. Така модель міграції трудових ресурсів не може бути запроваджено швидко, але вона може слугувати орієнтиром на перспективу.

3.2 Регулювання трудової міграції у період пандемії COVID-19

Як показав аналіз, основними напрямками трудових мігрантів з України є країни ЄС. Міграція сприяла зростанню загальноєвропейського ВВП, в тому числі на душу населення, і не привела до тих негативних наслідків, яких побоювалися. В цілому, міграція позитивно впливає на економіку країн ЄС: вона поліпшує аллокативну ефективність [32] ринків праці і призводить до переміщення знань і компетенцій, що спрощує міжнародну торгівлю, передачу технологій, усуває перешкоди економічному розвитку. В цілому в ЄС в результаті міграції відзначені позитивні зміни – виріс як ВВП, так і ВВП на душу населення, продуктивність праці та рівень зарплат.

Сучасний кризовий стан міграції трудових ресурсів в країнах ЄС більше пов'язаний із неможливістю у повній мірі використовувати іноземну трудову силу в економіці держав Європейського Союзу. Це викликано карантинними заходами у зв'язку із пандемією, обумовленою поширенням вірусу Covid-19. Багато заробітчан покинули роботи, повернувшись додому. Серед них і українські громадяни, які опинившись на батьківщині знов прийняли статус безробітних.

Країни, які потребують іноземну робочу силу, донором якої виступають Україну у тому числі, намагаються регулювати потоки трудової міграції під час пандемії COVID-19, адже без іноземних трудових мігрантів не можливий подальший економічний зріст в цих країнах. Зокрема наразі економіку Європи неможливо уявити без активної участі трудових мігрантів. Старіння населення і брак власної робочої сили – ось ті фактори, які спонукали країни ЄС переглянути ставлення до залучення трудових мігрантів з третіх країн.

Пандемія яскраво унаочнила роль трудової міграції для ринків праці країн ЄС. Навесні 2020 року у європейських, зокрема, польських медіа з'явилася серія публікацій, де позитивно оцінювався внесок трудових мігрантів в економіку та розвиток суспільства. Водночас, попри рекомендації експертної спільноти, це сприятливе середовище не було використане урядом України для формування позитивного образу трудових мігрантів [42, с. 22].

Після закінчення карантинних заходів, введених в зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції, Німеччина, Італія, Польща, Чехія та інші країни

пропускає трудових мігрантів. Таке рішення було прийнято, щоб уникнути дефіциту працівників у тих галузях економіки, які найбільш потребують зовнішньої трудової сили – сільське господарство, машинобудування тощо. Відповідно до досліджень Європарламенту, до 2050 року Європі потрібно ще 50 млн. нових трудових іммігрантів.

Отже, спалах пандемії COVID-19 не став на заваді українським громадянин, вони й надалі планують в'їжджати на заробітки в країни ЄС, зокрема в Польщу, Чехію, Італію, адже в Україні як і до пандемії, а наразі ще й більше, – посилилось безробіття. Український уряд виявився не таким досвідченим у регулювання економічної діяльності країни та населення під час коронавірусу, як уряд сусідніх країн, тому ситуація з погіршенням платоспроможності населення за умов інфляційних явищ та подорожчання комунальних платежів спонукає до трудової міграції кваліфікованої та некваліфікованої робочої сили.

Можна припустити, що в разі стрімкого розвитку нової хвилі пандемії в Україні, країнах ЄС чи інших країнах призначення українських трудових мігрантів може знову зрости рівень ксенофобії та з'явитися випадки звинувачень трудових мігрантів у поширенні хвороб. Також цьому можуть сприяти випадки масової захворюваності серед трудових мігрантів, які мешкають у скупчених і тісних умовах на виробництвах на зразок м'ясних заводів.

Підсумовуючи, в українському інформаційному просторі спостерігався спалах негативу до трудових мігрантів лише на початку пандемії. Хоча ця хвиля доволі швидко згасла, легкість її виникнення свідчить про потребу в системній інформаційній роботі з формування адекватного образу трудового мігранта та міграції як явища в українському інформаційному просторі.

Також загалом тема трудової міграції під час пандемії відійшла на другий план, і інтерес до неї з боку медіа дещо зменшився порівняно з періодом до пандемії. Це несе ризики недостатнього представлення інтересів трудових мігрантів у порядку денному влади, яка орієнтується на відображену в медіа суспільну думку.

Помітність теми української трудової міграції у Європейському Союзі, навпаки, імовірно, зростає. Однак цей інтерес не був у достатній мірі використаний українською владою для формування позитивного образу українських працівників, що сприяло би зменшенню рівня ксенофобії та ризиків для трудових мігрантів [42, с. 22].

Отже, для регулювання процесі трудової міграції пріоритетними напрямками дій є: захист соціальних, економічних і культурних інтересів українських трудових мігрантів за кордоном. Він визначає пріоритети в створенні правових і соціально-економічних правил регулювання зовнішньоекономічної міграції громадян, збереження трудового та інтелектуального потенціалу громадян, завершення формування законодавства з проблем міграції та вдосконаленні системи організації органів виконавчої влади, що займаються питаннями міграції; виконання завдань, пов'язаних з міграційними процесами.

Одним з найважливіших елементів нормативного механізму є міжнародні трудові договори. Такі домовленості укладені з Латвією, Литвою, Португалією, Польщею та Словаччиною. Вищезазначені угоди є одним з найбільш ефективних механізмів забезпечення прав українських трудових мігрантів за кордоном. Як правило, такі контракти обумовлюють можливість конкретного працевлаштування на строк від 6 місяців до 4 років. У той же час вони точно визначають кількість людей, які можуть бути працевлаштовані в певний період часу.

Крім міжнародних угод, національне законодавство також відіграє надзвичайно важливу роль в регулюванні міграційної політики України. Необхідно терміново внести зміни в діючі Кримінальний кодекс України та Цивільний кодекс, а також прийняти новий закон про міграцію. Ухвалення такого нормативно-правового акта сприятиме ефективній реалізації міграційної політики.

Розширення Європейського Союзу також стало серйозною проблемою для України, яка, з огляду на її безпосереднє сусідство з ЄС, повинна скоригувати свою міграційну політику, зокрема, за допомогою:

- 1) внесення змін до законодавства про міграцію;
- 2) запровадження ефективного управління міграційними процесами;
- 3) організація правил зовнішніх кордонів і правил їх перетину;
- 4) організація національного ринку праці та соціальної сфери.

Реалізація вищезазначених постулатів сприятиме інтеграції України з Європейським Союзом і перетворенню Європи в зону «свободи, безпеки та справедливості».

Крім того, визначено стратегічну цілю по нормалізації трудової міграції. Нею є стабілізація внутрішньої загально-соціально-економічної ситуації в Україні, яка має забезпечити підвищення рівня зайнятості, поліпшення умов та оплати праці тощо.

З боку українського уряду мають бути прийняті заходи щодо оформлення легального працевлаштування українських громадян закордоном задля їх захисту на території іншої країни. Українське міграційне законодавство має ґрунтуватись на визнанні конституційних прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Уряду України, як країні походження трудових мігрантів, рекомендується підтримувати та забезпечувати соціальний захист своїх громадян за кордоном та після повернення. Часто це трудові мігранти, які втратили роботу, зазнали сильного стресу, застрягли за кордоном, чи опинилися в іншій ситуації.

На рис. 3.1 представлено деякі найбільш важливі поточні заходи, що є необхідними для вдосконалення процесів регулювання і координації трудової міграції населення за сучасних умов.

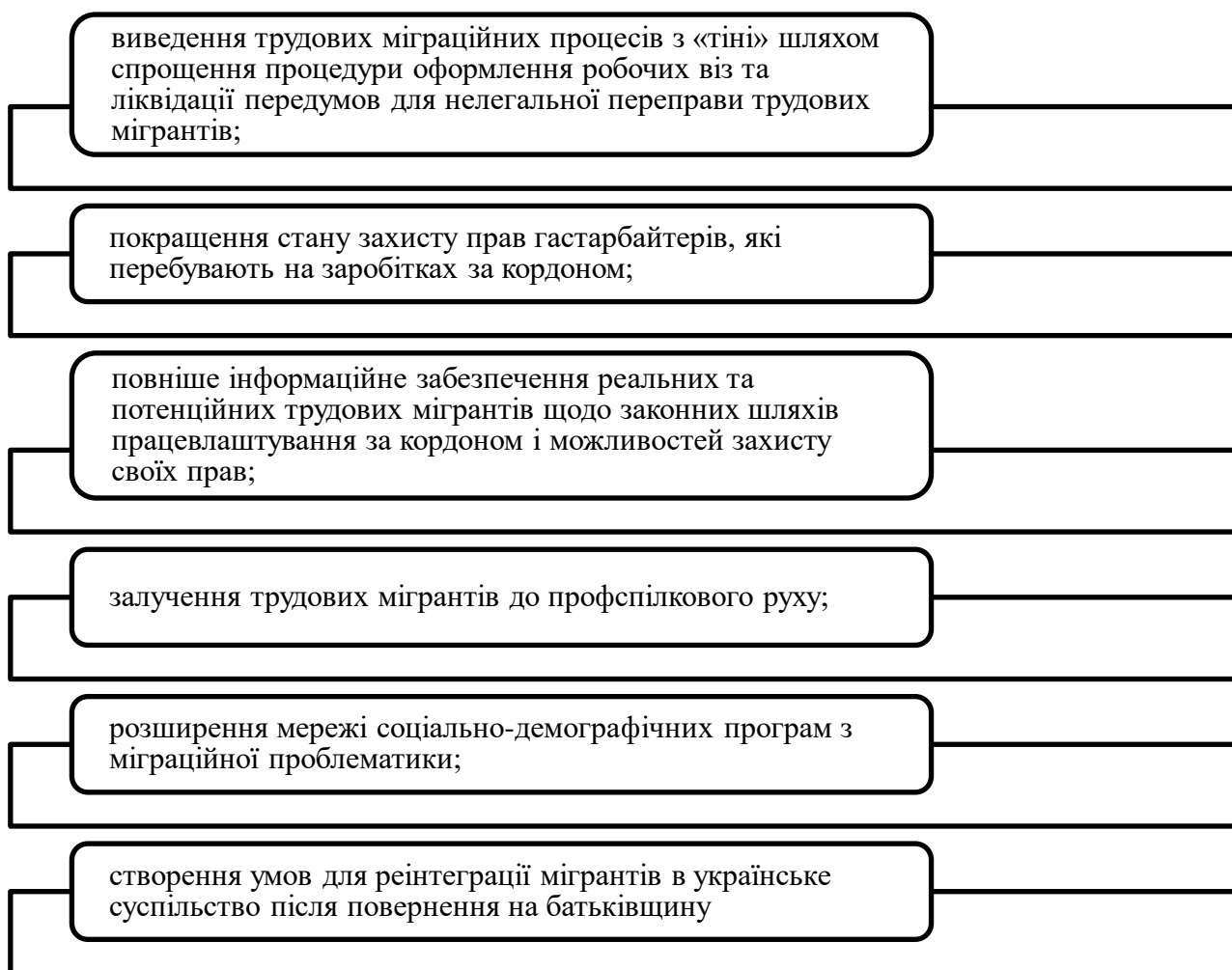

Рисунок 3.1. Напрями регулювання трудової міграції

Джерело: складено за даними [16]

До заходів підтримки та захисту в короткостроковій перспективі можуть належати:

- інформаційні кампанії щодо доступу до послуг охорони здоров'я та соціального захисту в країнах призначення через дипломатичні установи або партнерські установи і медіа в країнах призначення.

- допомога у поверненні та безкоштовні карантинні заходи після повернення;

- сприяння у доступі до медичних послуг і соціального захисту для мігрантів, які повертаються, та їхніх родин [42, с. 23].

У підсумку слід визначити, що перед урядом України поставлено основні задачі управління трудовою міграцією за сучасних умов:

- по-перше, визначення реальних та оптимальних показників міграційних

процесів;

по-друге, виведення з «тіні» міжнародних трудових потоків;

по -третє, надання дієвої соціально-правової допомоги учасникам міграційних переміщень;

по-четверте, залучення зароблених за кордоном коштів в економіку України тощо.

Задля досягнення цих та інших задач необхідне реформування системи регулювання трудовою міграцією. Базовим принципом управління міграційними процесами повинно виступати максимальне поєднання індивідуальних потреб особи, яка має намір працювати за кордоном, з інтересами держави.

Скоріше за все, масштаби зовнішніх міграцій зростатимуть. Аналізуючи роботи українських науковців [19-21; 42] визначено можливості впливу на міграційну поведінку. Так, можна зменшити їх потенційний обсяг, зокрема шляхом переорієнтації частини потенційних мігрантів на розвинутіші ринки праці інших міст України, можна підвищити налаштованість мігрантів на повернення на Батьківщину. Для цього потрібні комплексні дії й усвідомлення того, що економічне зростання автоматично не спричинить зміну міграційних потоків. Розраховувати на помітне зменшення масштабів відпливу населення можна тільки за умови підвищення середньої зарплати принаймні до 70–75 % аналогів східноєвропейських країн. Але і тоді налаштованість на еміграцію через високий потенціал збережеться.

Важливою і перспективною є переорієнтація потенційних трудових мігрантів, особливо з сіл та невеликих міст, із зовнішнього на внутрішній ринок праці. Цьому сприятиме, по-перше, будівництво та ремонт доріг, відновлення транспортної мережі. Результатом стане інтеграція локальних ринків праці в єдиний національний чи у низку регіональних. Це дасть можливість мешканцям сіл та невеликих міст жити вдома, а працювати на умовах маятникової міграції у містах із більш розвинутим ринком праці. По-друге, нагальною необхідністю є формування ринку тимчасового і соціального житла. Це забезпечить доступність тимчасової роботи у віддалених

поселеннях, передусім молодим людям, які шукають свою професію, свою долю. Нарешті, по -третє, державні інвестиції в будівельну галузь створять сучасні робочі місця і в будівництві, і в дотичних галузях, у випадку дорожнього будівництва також і в готельному, ресторанному бізнесі, обслуговуванні автотранспорту тощо. Нагально необхідним є поєднання загальних напрямів та заходів, що матимуть на меті зменшення масштабів відпливу населення, із специфічними, орієнтованими на конкретні контингенти мігрантів.

Міграційна мобільність українців (як і поляків, німців, естонців, литовців, ірландців, італійців) є доволі високою на відміну від, наприклад, французів, угорців, болгар. Тому підвищення зарплат до співставного з сусідніми країнами рівня, безперечно, зменшить масштаби поширення міграційних настроїв, але не скасує їх повністю.

Створення позитивної міграційної ситуації в країні видається можливим лише у контексті підвищення рівня життя населення. Тому на сьогодні особливої актуальності набуває непряма міграційна політика, а саме поліпшення стану національного ринку праці, житлобудівництва, освіти, сфери соціальної безпеки та охорони здоров'я тощо. При чому найбільше уваги має приділятися регіонам із найвищою кількістю реальних та потенційних трудових мігрантів, оскільки масова трудова еміграція з певних областей виступає свого роду індикатором недостатнього соціально-економічного розвитку регіону.

З боку українського уряду необхідним є сприяння сталому розвитку регіонів України, вживання ряду заходів, спрямованих на макроекономічну стабілізацію та оздоровлення економіки, а саме: створення робочих місць, розширення іноземного інвестування тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження у бакалаврській роботі було сформульовано основні висновки теоретичного та прикладного характеру.

Дослідження сутності трудової міграції населення та її видів дозволило

визначити, що під міграцією слід розуміти переміщення людей з різними цілями через кордони країн і регіонів, спрямоване на постійну або тимчасову зміну місця проживання. Під економічною міграцією слід розуміти переміщення людей через кордони тих чи інших територіальних одиниць з метою забезпечення оплачуваної роботи. Причини економічної міграції відомі: низька заробітна плата за виконану роботу, безробіття, прагнення до підвищення рівня життя та інші.

У сучасних умовах глобалізації відбуваються стрімкі процеси руху не тільки капіталів і фінансових ресурсів, а й людей. Факторами формування та динаміки трудової міграції в умовах глобалізації ринку праці стосуються в першу чергу є взаємозалежність національних економік і формування цілісної системи взаємодіючих національних ринків робочої сили; розширення впливу ТНК, що генерують робочі місця; посилення процесів взаємопроникнення ринків праці, що обумовлений зростанням міжнародної торгівлі, інтернаціоналізацією виробництва, інтеграцією між націями. Міжнародні міграційні потоки трудових ресурсів включають як кваліфіковану трудову силу, так і низько кваліфіковану трудову силу; на ту та іншу є свій попит та пропозиція.

Провівши дослідження міграційних процесів в Україні, проаналізувавши стан та динаміку їх показників, а також визначивши вплив на соціально-економічний розвиток регіонів та держави загалом, зроблено наступні висновки. Переміщення населення у межах регіону та між регіонами є поширеним явищем для України, причини та наслідки яких виділені у другому розділі. Переміщення населення у межах регіону, на нашу думку, є позитивним явищем, а між регіонами як позитивним, так і негативним, залежно від причини переміщення. Зовнішня міграція для держави є негативним моментом. Державі необхідно вирішувати її причини, для чого необхідно розробляти стратегічний план повернення громадян до України.

Негативним явищем є еміграція, хоча за офіційними даними у нас позитивне сальдо. Вона має свої переваги та недоліки, які виділені у даному дослідженні. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток

регіону та держави загалом є різним, залежно від характеру переміщення.

Проведений аналіз основних тенденцій внутрішньої та зовнішньої міграції працездатного населення України показав, що в останні роки з України мігрувала значна кількість населення працездатного віку саме з метою працевлаштування та заробітку, що в свою чергу викликано рядом причин, які впливають на даний процес: низький попит на робочу силу і недостатня кількість робочих місць в малонаселених пунктах і сільській місцевості (що також є фактором внутрішньої міграції); низькі заробітні плати; відсутність умов для особистісного розвитку і самореалізації; нестабільна політична ситуація в країні і військовий конфлікт на Сході України; не вигідні і нестабільні умови ведення малого та середнього підприємництва; невдалі реформи щодо децентралізації тощо. Це не вичерпаний перелік факторів, але вони є основними та головними, що спонукають трудову міграцію.

Вирішення проблем регулювання трудової міграції українських громадян лежить в площині використання державою всіх важелів впливу і спільних зусиль на національному і регіональному рівнях шляхом вдосконалення механізму ефективного розвитку країни і забезпечення громадян всім необхідним для їх якісного існування.

Стратегічна мета регулювання трудової міграції задля її нормалізації має переслідувати сталу стабілізацію внутрішньої соціально-економічної ситуації в Україні, що передбачає у першу чергу гіді заробітні плати, зайнятість безробітним за кваліфікацією тощо. Серед поточних заходів, які необхідно взяти за основу регулювання і координації трудової міграції населення, найбільш важливими є визначення реальних та оптимальних показників міграційних процесів; виведення з «тіні» міжнародних трудових потоків; надання дієвої соціально-правової допомоги учасникам міграційних переміщень; залучення зароблених за кордоном коштів в економіку України тощо.

Уряд має забезпечувати більш цивілізовані форми еміграції українських громадян, що виїжджають за кордон на працевлаштування, створення умов можливості їх вільного повернення з-за кордону, а також гарантії захисту

їхніх прав за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безбородова Т.М. Экономическая составляющая международной трудовой миграции // Журнал международного права и международных отношений. — 2017. — № 16. — С. 82—86.
2. Безруков Д.А. Глобальный рынок труда: основные факторы формирования // Мировая экономика и международные экономические отношения. — 2020. — № 2. — С. 52—56.
3. Богатырева М.Р. Регулирование внешней трудовой миграции, как баланс интересов всех участников процесса // Инновации и инвестиции. — 2013. — № 7. — С. 170—172.
4. Важенкова Т.Н. Внешняя трудовая миграция: состояние и перспективы развития // Современные проблемы правоведения: сборник научных трудов. — 2016. — № 11. — С. 28—33.
5. Василенко П.В. Зарубежные теории миграции населения // Псковский регионологический журнал. — 2016. — № 16. — С. 36—42.
6. Виценець Т. Н. Механізм регулювання міграційних процесів // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 5. — С. 346—350.
7. Вишневська Н.Г. Міграція трудових ресурсів: поняття і соціально-економічні наслідки // Апробація. — 2014. — № 7. — С. 36—38.
8. Гираев В.К. Финансовые аспекты региональной политики развития // УЭПС: управление, экономика, политика, социология. — 2017. — № 4. — С.53—61.
9. Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття : Монографія / О.М. Гладун ; НАН України, Ін-т демограф. та соціальн. дослідж. ім. М.В. Птухи. — Київ, 2018. — 224 с. — Режим доступу: <https://www.idss.org.ua/monografii/Gl.pdf>
10. Давыденко Е.Л. Международные экономические отношения: учеб.-метод. комплекс для студентов. Минск: БГУ, 2016. 255 с.
11. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція (1990-2019) // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим

доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm

12. Дослідження з питань міграції і торгівлі людьми. МОМ Україна, 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_regional_ct_survey_2019_ukr_print.pdf

13. Дмитрук Б.П. Еміграційні процеси в Україні: мотивації, тенденції та наслідки для країни / Б.П. Дмитрук, І.Б. Чудаєва // Економіка та держава. — 2018. — №1. — С. 4–10.

14. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції // Форум права. — 2008. — № 1. — С. 130-133.

15. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура. — М.: Академиздат, 2019. — 296 с.

16. Касьянова М. М. Формування міграційного законодавства щодо українських трудових мігрантів у кінці ХХ – початку ХХІ ст. // Гілея: наукий вісник. — 2016. — Вип. 104. — С. 201—206.

17. Классификация видов международной миграции населения // Портал Geolike.ru [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://geolike.ru/page/gl_3227.htm.

18. Кравченко В.Г. Визначення поняття трудової міграції // Альманах права. — 2012. — Вип. 3. — С. 375-379.

19. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Автореф. дис. за спец. 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. — Київ, 2021. — 28 с. — Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1vAY9PCvYGsuzZq_M2G2g5ojUKo2BW4Cw/view

20. Майданік І.П. Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів [Електронний ресурс] // Міграційні процеси та етнічні проблеми. — Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11708/09-Maidanik.pdf?sequence=1>

21. Майданік І.П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.

Птухи НАН України. К. 2020. 255 с. — Режим доступу: <https://www.idss.org.ua/arhiv.pdf>

22. Мировая экономика и международные экономические отношения. Практикум: учеб. пособие / М. А. Губина. М.: Издательство Юрайт, 2017. — 426 с.

23. Міграція в Україні: цифри і факти. Звіт Національного інституту стратегічних досліджень. — Київ, 2019. — 22 с.

24. Надточій А. О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України / А.О. Надточій // Теорія та практика державного управління. — 2015. — №1. — С. 106–113.

25. Населення України за даними Міністерства Фінансів України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/reference/people/>

26. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. — Київ, 2020. — 174 с. — Режим доступу: <https://www.idss.org.ua/arhiv/population.pdf>

27. Населення України: демографічні складові людського розвитку / за ред. О.М. Гладуна. — Умань : Видавець «Сочінський», 2015. — 180 с. — Режим доступу: https://www.idss.org.ua/monografii/2015_demog_skladovy.pdf

28. Немчина О.В., Староверов О.В. Обобщение модели движения населения и обоснование ее необходимости // Экономика и математические методы. — 2015. — Т. 41. № 3. — С. 3—19.

29. Нетеребский О.В. Подходы к решению проблем внешней трудовой миграции // Миграция и социально-экономическое развитие. — 2016. — Том 1. — № 4. — С. 227–238.

30. Ніколаєц Е. Внутрішня трудова міграція в Україні у 2014–2016 рр. // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. — 2017. — № 3. — С. 19–27.

31. Носкова К.А. Трудовая мобильность: специфический человеческий капитал // Научно-практический журнал «Гуманитарные научные

исследования». — 2018. — № 5. — С. 8–12.

32. Павленко Н.В. Втрата трудового потенціалу як загроза економічній безпеці України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3208>.

33. Пляцко О. Правове регулювання умов праці працівників – мігрантів із країн – членів Європейського Союзу // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. — 2015. — Vol. 2. Iss. 2. — С. 55—61.

34. Похлебаева А. Понятие миграции и её классификация // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2015. — № 3. — С. 4—10.

35. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

36. Програма працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Prog_pratsya.pdf

37. Риндзак О. Т. Міжнародна економічна інтеграція у системі чинників державної міграційної політики // *Глобальні та національні проблеми економіки*. — 2015. — № 3. — С. 655–660.

38. Рыжкова А. Н. Понятие и виды трудовой миграции / А. Н. Рыжкова. // *Молодой ученый*. — 2014. — № 21 (80). — С. 535-538.

39. Смалійчук Г.В. Зовнішня трудова міграція населення України та її вплив на трансформацію ринку праці. Автореф. дис. на здоб. ст. к.е.н. за спец. 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2018. — Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Smaliichuk_Hanna/Zovnishnia_trudova_mihratsiia_nase_lennia_Ukrainy_ta_ii_vplyv_na_transformatsiiu_rynku_pratsi.pdf?PHPSESSID=7pl1ilo717fd0a641f3porgmp5

40. Смутчак З.В. Державне регулювання міграційних процесів на сільських територіях / З.В. Смутчак // *Бізнес та інтелектуальний капітал*. —

2017. — №3. — С. 95–100.

41. Топ-10 країн з найшвидшим скороченням населення. Україна у списку. — 2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20180124-top-10-krayin-z-najshvydshym-skorochennyam-naselennya-ukrayina-u-spysku/>

42. Трансформації трудової міграції з України до ЄС під час пандемії COVID-19. Київ, 2020. — Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17320.pdf>

43. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. — К., 2018. — 396 с. — Режим доступу: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf

44. Фирсов И.В. Международная трудовая миграция и ее влияние на обеспечение экономической безопасности / И.В. Фирсов // Миграционное право. — 2016. — № 1. — С. 13—15.

45. Шкура І.С., Щербініна Т.О. Оцінка стану трудової міжнародної міграції українців // Академічний огляд. — 2018. — № 2 (49). — С. 109-118.

46. Экимян В.А. Трудовая миграция: кому она выгодна / В.А. Экимян // Человек и труд. 2019. — № 3. — С. 29—36.

47. International Encyclopedia of the Social Sciences [Electronic resource]. — Access mode: www.ilo.org.

48. International Labour Organization. Leonty N. Trends in labor force migration in the countries Of the European Union [Electronic resource]. — Access mode: <http://ekmair.ukma.edu.ua>.

49. Fries-Tersch Elena. Annual Report on intra-EU Labour Mobility. European Commision. 2020. — 95 p.

50. Transnational Corporations. 2020. December. Vol. 16. № 3. United Nations. New York; Geneva, 2020.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

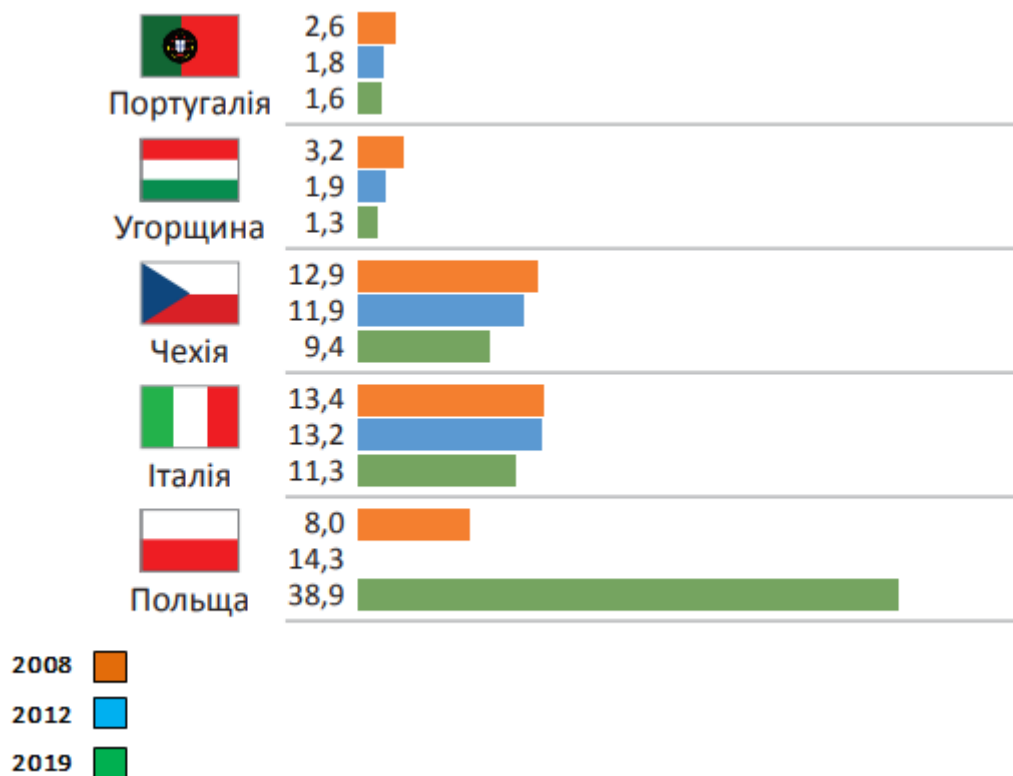

Рисунок А.1. Країни призначення трудових мігрантів за даними обстежень Держстату, %

Джерело: [23, с. 8]

ДОДАТОК Б

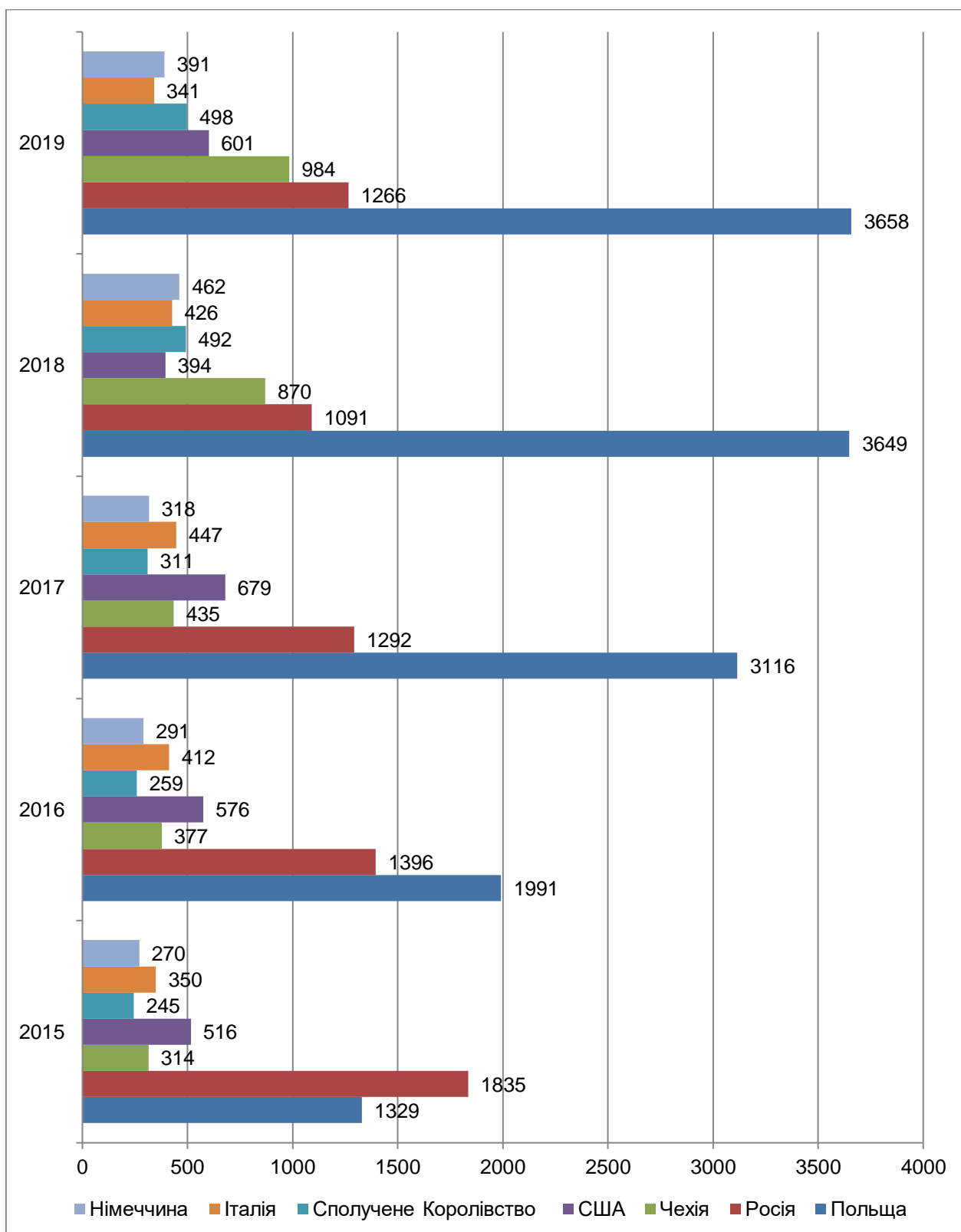

Рисунок В.1. Обсяги приватних грошових переказів в Україну за офіційними та неофіційними каналами надходження у 2015-2019 роках, млн. дол. США

Джерело: [42]